

HIŠA NA ROBU MESTA

Mirko Zupančič

OSEBE

JERAJEVA

JERAJ, njen mož

VID

MOJCA

} njuna otroka

TOMAŽIČ, njen brat

MARIČA, služkinja

Prvo dejanje

Bila je nevihta. Močna, poletna nevihta. Malo prej je strela na široko razklala drevo na dvorišču. Drevo se vidi skozi veliko okno v zadnji steni sobe, v kateri sedita Jerajeva in Tomažič. Soba je udobna, polna starega ugodja in tradicije.

Jerajeva je markantna ženska, že močno v letih. Na prvi pogled je razvidno, da v vsem svojim bistvom sodi v to sobo in v takšno pohištvo. Njen brat Tomažič po letih ne zaostaja veliko za njo, je pa negovan, skrbno oblečen in dobro ohranjen. Jerajeva polaga karte, Tomažič jo opazuje in uživaško kadi cigaro.

JERAJEVA: Danes je zame črn dan. V kopalnici je počila cev, Mojca ima rojstni dan in karte so mi sovražne.

TOMAŽIČ: Mhm. Dolgočasna igra.

JERAJEVA: Misliš?

TOMAŽIČ: Degenerirani, senilni ljudje polagajo takšne kartončke na mizo in krmežljivo čakajo smrti. Ti imaš preveč energije za takšno mirovanje.

JERAJEVA: Natoči si kozarček konjaka. Tam v omari je.

TOMAŽIČ: Prav rad.

Poišče steklenico in kozarček. Toči. Ko se vrača nazaj k mizi, ga ustavi Jerajeva. Ne zgane se in ga ne pogleda.

JERAJEVA: Meni tudi.

TOMAŽIČ: Zanimivo.

JERAJEVA: Kaj?

TOMAŽIČ: Tvoj metafizični vid.

JERAJEVA: V tej hiši je še kako potreben.

TOMAŽIČ: Izvoli.

JERAJEVA: Hvala. — Lahko nadaljujeva najin pogovor.

TOMAŽIČ: Ne spominjam se, da bi se bila do te ure sploh že kaj pogovarjala. Če ne bi poznal nekaterih tvojih nevsakdanjih navad, bi prav lahko sklepal, da sem v tej hiši zelo nedobrodošel gost.

JERAJEVA: Moj brat si in pisala sem ti, da pridi. — Samo ne veriži stavkov v tako zoprno juridično govorico.

TOMAŽIČ: Poklic, draga moja. Vsi smo žrtve svojega dela in vsi smo poklicno nekoliko smešni. — Nazadnje sem na sodišču branil ženo, ki je s sekiro pobila svojega moža. Nameraval sem prepričati sodnike, da je sekira kar sama planila možu za vrat in da je ženina roka le toliko kriva, kolikor je malo prej božala orodje in ga spravila iz njegovega kovinskega miru.

JERAJEVA: Upam, da ti to ni uspelo.

TOMAŽIČ: Ne povsem. Dobila je petnajst let. — Poslušaj zdaj še poanto zgodbe. Ko sem obsojenko obiskal v celici zaradi formalne pritožbe, se mi je na ves glas smejala. Trdila je, da sem bil v svoji delovni vnemi tako smešen, da je zgubila še zadnje spoštovanje do ljudi mojega poklica.

JERAJEVA: Pa motiv?

TOMAŽIČ: Za uboj? — Ta ni tako zelo pomemben. V sodobnem svetu se marsikaj zgodi brez motiva. Zdravniki so ugotovili, da je bila močno neuravnovešena, da ni bila povsem prištevna in podobno.

JERAJEVA: Danes tako ni več nihče ničesar kriv. Vse se da opravičiti. To je tisto.

TOMAŽIČ: Morda. — Zdaj pa bi, če dovoliš, svoj poraz zalil še s požirkom tvojega konjaka.

JERAJEVA: Kar. Pa okno odpri. Ne prenesem smradu teh tvojih cigar.

TOMAŽIČ (*odpira okno*): Ja, ja. Vsaj to bi lahko vedel, da že od nekdaj nisi prenašala dima. Tvoj mož sploh ni kadil, če se prav spominjam...

JERAJEVA: O njem molči!

TOMAŽIČ: Kako, prosim?

JERAJEVA: In zapomni si, da je pri nas prepovedano spregovoriti ime tega individua.

TOMAŽIČ: Nisem vedel, da si vso stvar prignala tako daleč.

JERAJEVA: Zdaj več.

TOMAŽIČ: Prav. — Že od nekdaj sem občudoval tvojo voljo. (*Kadi in puha dim skozi okno.*) Vrt je še prav tako lep. Rože so iste, na istih gredah...

JERAJEVA (*ne brez sarkazma*): Samo v drevo je udarila strela. Zdaj imam dve. — Mariča!

TOMAŽIČ (*se obrne v sobo in z očmi preiskuje vsak detalj*): Red, red. Že desetletja isti, nepremakljivi red. Kako ti le uspe vse to?

JERAJEVA: Delam, bratec. Delam.

TOMAŽIČ: Šestdeset let imaš.

JERAJEVA: Triindvajsetega novembra. Zdi se mi, da smo komaj v juniju.

TOMAŽIČ (*zaploska*): Odlično, odlično...

JERAJEVA: Daj no mir, stari komedijant.

MARIČA: Prosim?

JERAJEVA: Ko pride Vid, mu sporočite, da imamo obisk in naj svoj čas uredi tako, da danes ne bo imel več drugih opravkov.

MARIČA: Bom gospa.

TOMAŽIČ: Mariča!

MARIČA: Gospod?

TOMAŽIČ (*ji ponudi roko*): Dober dan.

MARIČA: A, vi ste! Skoraj vas ne bi spoznala.

TOMAŽIČ: Res?

MARIČA: Ja. Poredili ste se. Dobro živite, kaj?

Jerajeva se zlobno smeje.

TOMAŽIČ: Še kar.

MARIČA: Prav. Vidu bom sporočila, gospa. (*Gre.*)

JERAJEVA: Si slišal, kar si hotel. Ti — mladenič.

TOMAŽIČ: Sem. Nič nisi povedala, da je Marička še zmeraj pri tebi.

JERAJEVA: Mene ljudje ne zapuščajo, dragec.

TOMAŽIČ (*ironično*): Res?

JERAJEVA: Ljudje, sem rekla!

TOMAŽIČ: Razumem, razumem. — Bratu pa boš morda le odgovorila na majhno vprašanje: Imaš kaj vesti o Jeraju?

JERAJEVA (*oklepa*): Ne.

TOMAŽIČ: Tako, tako... Pa Vid? Mojca? Se imata dobro?

JERAJEVA: Sam boš videl.

TOMAŽIČ: Mojca ima menda precej težav, ne?

JERAJEVA: Ima. V gledališču jo odrivajo.

TOMAŽIČ (*premišljuje*): Pisala mi je...

JERAJEVA: Tako? Nisem vedela, da si s kom dopisuje. — Sicer pa... sama je kriva. Čemu je rinila v partizane. In potem v teater. Na vrat in na nos. Lahko bi študirala dalje. Če se je že streljala zanje, bi ji gotovo dali štipendijo.

TOMAŽIČ: Smili se mi punca. Na gledališče je nora. Enkrat bo padel udarec in potem bo težko z njo. — (*Previdno.*) Možiti se ne misli?

JERAJEVA: Kaj jaz vem. Skrahirana igralka, v njenih letih... Obetajoče, ne?

TOMAŽIČ: Šarmanтна je.

JERAJEVA: Zate.

Vid in Mojca vstopita. Vid je mlad fant s kratko ostriženimi lasmi, z obrazom, ki je starejši od njegovih let, in z očmi, ki utegnejo biti nevarne. — Mojca ni prav nič šminkana. Odprt človek je in ne potrebuje dolgo, da dobi kontakt s komerkoli.

VID: (*Tomažiču, ki mu je stopil nasproti*): Že veva vse. Imamo obisk v obliki starega strica in njemu na čast imamo danes hišno zaporo.

TOMAŽIČ: Tako nekako, da.

MOJCA: Nič nisem vedela, da prideš. Vesela sem te, veš!

TOMAŽIČ: Vsaj eden.

VID: Dobrodošel, stric. Nas že dolgo ni nihče obiskal. Menda nazadnje miličnik. Takrat, ko jo je pobrisal najin oče.

Zadrega, ki je tudi Tomažič ne more premagati.

TOMAŽIČ: Čakam te že... Nekaj ur...

VID: Guram. Ne pozabi, da sem v službi. Normalno in honorarno. — Pa danes sem drugi del črtal. Mojca me je zvlekla v kavarno. Pila sva za njen rojstni dan. Petintrideset. To so nazadnje že kar lepa leta.

TOMAŽIČ: Ljubezniv ravno nisi.

JERAJEVA: Od Vida tega nikar ne pričakuj.

MOJCA: Zares. Do kraja me je zamoril. — Pa tak rojstni dan.

VID: Tudi ti mene ne pozabi. (*Potegne iz žepa spileno ruto.*) Vedel sem, da me nekaj tišči. Ko je naši računovodkinji umrl oče, sem ji prav s to ruto brisal oči. Svilen je. — Z očeti je vedno križ. Umrejo in niti ne sporočijo svoje namere...

Jerajeva trdo vrže nekaj po mizi.

Kvečjemu jo še pobrišejo v inozemstvo.

MOJCA: Vsaj stricu prizanesi! Ne vem, kaj te je prav danes prišlo.

VID: Boš že zvedela. Kajne, mama?

JERAJEVA: Stric bo ostal nekaj dni pri nas. Ne želim, da mu strežeš z novicami, ki zanimajo naše sosede. Hoče se spočiti in upa, da mu boš prijeten družabnik.

VID: Bom. Prelistavala bova družinske albume, negovala rože, ribala stopnice in prala — družinsko perilo.

MOJCA: Menda res ni stvari na svetu, ki je ti ne bi ironiziral.

JERAJEVA: Natančno tako.

VID: Vse, razen maminega sorodstva. Ceni svoj rodovnik, kakor da je zrasla v žrebčarni.

TOMAŽIČ: Ampak ...

VID: Ne verjameš, stric? — Mojci je odgnala skoraj vse fante, zato ker nihče ni bil dovolj ugleden. Z rento! Današnji funkcionarji v naši hiši niso najbolj zaželeni, rente pa imajo menda edinole oni.

MOJCA: Vid, nehaj!

VID: Zato je ostala Mojca samo nekdanja partizanka. Iz meščanske družine. Brez razvoja.

MOJCA: Če misliš žaliti, grem tale hip z doma. Pri priči!

VID: Molčal bom kot grob. (*Tomažiču.*) Da bomo živeli v spokojni idili, samo še tole: Mojca nosi v sebi neke spominčke, ki se jih nihče ne sme dotikati. Od njih živi. — To vedi, pa bo v hiši mir.

MOJCA: Cinik!

VID: To slišim danes že drugič.

Vid malomarno sede v naslanjač in lista po časopisu.

JERAJEVA: Tako je pri nas. Sleherni dan. Zdaj vidiš. — Želela sem in upala, da boš vse to spoznal počasi. Postopoma ... Morda boš ti odkril, kaj je v fantu nagrmadilo tolikšno zlobo.

Mariča vstopi.

MARIČA: Pismonoša, gospa. Pismo ima za vas.

JERAJEVA (*se zdrzne*): Že grem. Naj me počaka.

Mariča odide.

VID: No, mama. Kaj čakaš?

Sekundo ali dve se Vid in Jerajeva srečata z očmi. Tomažiču ta pogled ni ušel. Ko Jerajeva odide, stopi za njo do vrat.

MOJCA (*Vidu*): Kaj imaš spet za bregom?

VID: Jaz? Nič. Popolnoma nič.

Tomažič se vrne do stola. Sede in prižge cigaro.

TOMAŽIČ: Človek se nekam težko znajde sredi tega vrveža. Bojim se, da so to res prvi znaki staranja.

VID (*izza časopisa*): Vesel bodi. Ti imaš še rahlo upanje, da boš postal molekula in šele nato atom. (*Vrže časopis na mizo.*) Spet pokajo bombe. Sta čitala? Svet se nagiblje v tisto smer, kjer ga čaka vrag. — Včeraj sem v neki ženski reviji videl sliko. Čez celo stran: Velika atomska goba, pod njo pa se poljubljata dva otroka. Dobra ideja. Samo če misli tisti, ki jo je narisal, da bo takšna slika kaj ganila politike in generale, živi v hudi zmoti. Njihov posel je, da goljufajo in pobijajo ljudi, in zagotavljam vama, da vršijo ta posel z veliko vnemo. Uživajo imuniteto genijev in svetnikov. Zato pa s temvečjo vnemo tuhtajo, kako bi z novimi eksplozijami osrečili človeštvo. Zdaj so si edini v tem, da bi

namesto poedinih raket poslali v vesolje kar mater zemljo z vsemi prebivalci. Tam bi veselo krožili kot na vrtiljaku, opevali slavo boga in modrost njenih sinov. — Veličastna ideja, otroci so navdušeni zanjo!

MOJCA (z neprikrito prizadetostjo in nervozo): Čemu si izbral ravno to prispodobo?

VID: Nisem jaz, ampak tisti, ki jo je slikal. — Ne vznemirjaj se. Da bo še pred tvojim štiridesetim rojstnim dnevom nova vojna, je tako jasno. Otrok pa nimaš in vesela bodi, da jih nimaš. *(Po krajšem premoru.)* Priznam, da so otroci še edina bitja na tem planetu, ki me ganejo.

Mojčin obraz izraža komaj zadržano napetost. Vid nezainteresirano bobna s prstom po mizi. Tomažič se približa Mojci. Hoče nekaj reči, pa se premisli.

TOMAŽIČ: Kako pa je s tvojim študijem, Vid?

VID: Nenavadno vprašanje. Povedal sem ti, da sem v službi. Vzdrževanje te hiše terja določene odpovedi in prispevke vseh treh lastnikov. Dom je najvišja svetinja. In človek se počuti povsem zadovoljénega, če zasluži toliko, da lahko vzdržuje takšno stanovanje. Stanovanje, ki mu streha sicer pušča, a vsaka njegova soba spada pod zavod za zaščito spomenikov.

TOMAŽIČ: Nekoliko mi je žal. Moram reči.

VID: Žal? Česa?

TOMAŽIČ: Tebe.

VID: Ne bodi sentimentalen. Človek je vendar zato na svetu, da služi denar.

TOMAŽIČ: Že...

VID: In čisto vseeno je, ali ima do dela kakršenkoli odnos ali ne.

TOMAŽIČ: Ne vem natančno, kaj misliš. Vem pa, da misliš nekaj drugega.

VID: Prav lahko se zgodi, da bom čez nekaj dni brez službe. Nekdaj so se ljudje smilili sami sebi in so za to uporabljali izraz: — na cesti. — Služba je torej nekaj minljivega. Danes je tu, jutri je tam, pojutrišnjem je ni. Nato je nekje drugje, a spet samo — služba. V takšni naglici človek na delo res ne utegne pomisliti. Delo izgublja veljavo, ker je samo še sredstvo in nič več namen.

TOMAŽIČ: Misliš resno?

VID: O naglici?

TOMAŽIČ: Na tvoje delo sem mislil.

VID: Ljudje iščejo službe, ne dela. — Jaz imam še posebno smolo: Z direktorji in raznimi šefi nisem zmeraj enakega mnenja.

TOMAŽIČ: Tako?

VID: Tudi ženske so me začele vznemirjati. Pri dvaindvajsetih letih je to normalno, ne?

TOMAŽIČ: Je.

VID: Vidiš, kako se strinja. (*Odhaja.*) Samo za nekaj minut. Saj dovoliš, ne? V sosednji sobi imam neodložljiv opravke.

TOMAŽIČ (*potem, ko je Vid odšel*): Čuden fant.

MOJCA: Pa kako.

TOMAŽIČ: Je tisto, kar je govoril o službi, mislil resno?

MOJCA: Ne vem. Misliš, da mi kaj pove. Hodi svoja pota, kot da ni naš. Slutim pač, da je nekaj narobe. Govori o preteklosti, s katero je baje naša družina obremenjena, o nekdanjem pa sedanjem meščanstvu in kaj vem kaj še vse. Čudna, nerazumljiva zmeda.

TOMAŽIČ: Meni se svita. — Študij je kar nenadoma na kol obesil?

MOJCA: Ja. Pridirjal je domov, izjavil, da je vsega sit in da si je poiskal službo.

TOMAŽIČ: No, ja ... Pustiva to. (*Dolgo išče nekaj po žepih.*) Da ne pozabim. Na. Darilo za tvoj rojstni dan. Ura. Navadna zapestna ura. — Ne zameri, ampak glede daril nimam ravno posebno originalnih idej.

MOJCA: Spet darilo. — Naj bo: tebi to odpustim.

TOMAŽIČ: No!

MOJCA: Obravnavajo me kot punčko iz cunj. Ko nisem več zanimiva, me odpravijo z darili.

TOMAŽIČ: Rojstni dan je nekaj posebnega, ne? Vsaj med prijatelji ... Sicer pa imaš prav. Nimava preveč časa za takšne stvari. — Tule je še nekaj konjaka, če se ne motim. Morda bova lahko nekaj minut v miru klepetala.

MOJCA: Samo da si prišel. Lažje mi bo, verjemi.

TOMAŽIČ (*toči*): Takole. Na zdravje!

MOJCA: Živio! — Si z mamo že govoril?

TOMAŽIČ: Nič posebnega. Tudi nisem povedal, da si me obiskala.

MOJCA: Prav je tako.

TOMAŽIČ: Rekel sem samo, da si mi pisala. Tisto o gledališču in tvojih poklicnih težavah. — Čeprav mi ni jasno, zakaj skrivaš. Odrasla si že. Svobodna.

MOJCA: Še preveč odrasla. — Razburjanja bo tako dovolj. Mamo bo kap, ko bo zvedela.

TOMAŽIČ: Dvomim. Moja sestra je iz čvrstega lesa.

MOJCA: V nekaterih stvareh je ne premakneš. Niti za las. — Sicer pa ne molčim zaradi mame, ne molčim iz strahu. V sebi moram najprej vse te stvari premisliti. Premagati nekakšen stud. In kup drugih stvari je, ki mi ne dajo spati ...

TOMAŽIČ: Na primer?

MOJCA: Saj vidiš. Komaj še živimo drug ob drugem. Grizemo se. Grizemo, kar naprej. Vid in mama sta si neprenehoma v laseh.

TOMAŽIČ: Različni ste. Kot da bi ne bili ena družina. Ta ihtavi čas je treščil v vas in vas razcepil. Različni po letih, različni po mislih. Nekoč je razlika desetih, petnajstih let malo pomenila. Danes je drugače.

MOJCA: Prav imaš.

TOMAŽIČ: Kaj boš ti? To me zanima.

MOJCA: Ne vem.

TOMAŽIČ: Nočeš misliti na to, da bi se poročila?

MOJCA: Ko pa ni bilo nič ljubezni pri vsem tem. Trenutek, spodrsrljaj ... kaj vem kaj.

TOMAŽIČ: Nekakšen obrtnik je, če se prav spominjam. Ne?

MOJCA: Ja.

TOMAŽIČ: Z obilico čustev, ki se začno in nehajo pri denarju.

MOJCA: Najbrž.

TOMAŽIČ: Zadnjič si rekla, da mu boš povedala, kaj je novega med vama. Že ve?

MOJCA: Ne. Ko pa mi je vse skupaj tako zoprno.

TOMAŽIČ: Takšni občutki, žal, ne morejo spremeniti dejstev.

MOJCA: Saj vem. Vem. Tako bi rada, da bi bilo drugače ... Hotel me je imeti. Kot neke vrste ležalni stol, malo drugačne izdelave. Kaj vem, kaj me je popadlo. Saj se niti ne spominjam natančno. Ne vem, kdaj je bilo ... Najbrž sem bila pijana.

TOMAŽIČ: Ne tako, Mojca. Ne tako.

MOJCA: Dobivala sem darila. Po vsaki predstavi. Jaz pa darila! Nisem se hotela sprijazniti z mislijo, da kot igralka ne pomenim nič. Tako se je začelo. Bedasto. Obnašala sem se kot smrklja. Kot pubertetna smrklja, ki hoče postati zvezda.

TOMAŽIČ: Razumljivo.

MOJCA: Živela sem v izmišljenem svetu.

TOMAŽIČ: To še ni greh.

MOJCA: Je! — Ko bi ti vedel, kako pogrešam partizanščine. Tisti trdi, kruti dve leti v hribih. Jaz nisem močan človek. Potrebujem ljudi okoli sebe. Kakršni so oni, taka sem jaz. V partizanih sem čutila, da živim resnično življenje. Enkrat resnično življenje.

TOMAŽIČ: Živiš še zdaj. Ne pozabi.

MOJCA: Potem se nisem več znašla. Nekaj časa sem še verjela v svoje igrilstvo. Nato so me začeli odrivati. Ko sem recitirala v hosti, sem še znala. Zdaj ne znam več. Vse je drugače. Vse se je spremenilo ... Ko

je pobegnil oče, so me vrgli iz partije. Nato so me vabili nazaj, pa jaz nisem hotela. Sama sem. Veš, kako sem sama.

TOMAŽIČ: Malo več odločnosti bi ti ne škodilo. To je res.

MOJCA: V gledališču še vztrajam, ker pač drugega ne znam. Slejkoprej pa me bodo odslovili ... Kakšen je Vid, si sam videl ... Ne morem razbrati konca, zato prizanašam mami.

Vid vstopi in gre naravnost k naslanjaču.

VID: Poglej, stric. Tale fotelj je star toliko kot jaz. Miza, za katero sediš, pa je tvojih let.

TOMAŽIČ: Dovoli, da poiščem zvezo med besedami in tvojo mislijo.

VID: Jo boš že našel.

TOMAŽIČ: Torej?

VID: Mi smo bili nekoč ugledna, spoštovana meščanska družina in kot pravi mama, ljudje so iskali našega prijateljstva.

TOMAŽIČ: To vsekakor drži.

VID: Prirejali smo večerje, vabili goste. Govorim v množini, ker sva na neki način sodelovala tudi z Mojco. Jaz v zibelki, ona je menda znala na pamet že nekaj pesmi.

TOMAŽIČ: Pa ne, da si medtem malo preveč popil?

VID: Samo vodo v pralnici. Zagotavljam ti. — Stric!

TOMAŽIČ: No?

VID: Po desetih letih se mi je spet sanjalo o mojem očetu.

MOJCA: Kaj more on zato, če se je tebi sanjalo.

VID: Ti si ga dobro poznal. Kajne, da si ga?

TOMAŽIČ: Še kar.

VID: Pripoveduj mi o njem. Karkoli.

Tomažič in Mojca se spogledata.

Samo radovednost, nič drugega. Prepozno sem se začel zanimati za svoje sorodstvo. Rad bi zamujeno nadoknadil.

TOMAŽIČ: V tem primeru bi bila tvoja mati najbrž zanesljivejši vir informacij.

VID: Nikar no. Saj veš, da plane kot obsedena, če samo izustim nje-govo ime.

Tomažič hodi po sobi, se ustavi ob oknu in gleda ven.

TOMAŽIČ: Prijazen človek. Rad je imel veselo družbo. In darežljiv je bil ... Malce vraževeren. Zdajle, ko gledam vrt, sem se spomnil. Na moč se je bal strele.

VID: Česa?

TOMAŽIČ: Strele, nevihte. — Po vsaki plohi je hotel posekati tisto staro drevo na vrtu.

MOJCA: Prav je imel. Zdaj je le treščilo vanj.

TOMAŽIČ: Vajina mati ni pustila, da bi ga posekali. In tako je ostalo. Do včeraj.

VID: Škoda, da strela ni počakala še nekaj dni.

MOJCA (*misli po svoje*): Zares škoda. V njegovih krošnjah je zapisana zgodovina naše hiše. Pod tistim drevesom smo se zmeraj slikali, tam je urejala mama album in lepila vanj družinske fotografije. — Potem je prišla vojna. Pod tem istim drevesom sem imela prve ilegalne sestanke in sprejemala letake... Spominjam se, kako sem pobegnila neki večer prav iz tele sobe, ko je bila polna gostov: Najprej sem morala recitirati Murna. Gospodom, ki so me poslušali, je bila vojna malo mar. Bali so se je samo toliko, kolikor je prinesla v njihovo ugodje nered in strah pred nečim neznanim. Eden, ki so ga potem ubili, je že vseskozi podpiral partizane, pa samo iz strahopetstva. Ustrelili so ga Italijani, ker je ljubimkal z ženo njihovega polkovnika... »Ko dobrane se mrače«, je bila tista Murnova pesem, ki sem jo deklamirala. Ta čas so se pod našim drevesom že zbirali fantje. Imeli smo dogovorjen znak. Znak sove. Še zdaj vem, da je neko gospo skoraj kap, ko je zaslišala sovo. Bala se je smrti in je res kmalu na to umrla. Naravne smrti. Jaz sem pobegnila. Mami sem rekla, da mi je slabo. Dobila sem letake in jih skrila v očetovo posteljo. Računala sem, da pri nas ne bodo preiskovali.

TOMAŽIČ: Ja. (*Po premisleku, ki je intenzivno obnavljal, kar je Mojca pripovedovala.*) Ja. Spomini...

VID: Spomini! To je tisto. Življenje, ki ga živimo danes, je sploh ne zanima.

MOJCA: Me zanima. Samo drugače kot tebe.

VID: Ti še vedno blodiš v iluzijah. Odvadila si se živeti zdajle. Resnice današnjega življenja sploh ne vidiš več.

MOJCA: Vidim. Samo v nekakšni povezavi z vsem, kar je bilo in kar sem doživljala. To pravico imam.

VID: Seveda imaš. Tako kot jo imam jaz, da gledam, doživljam in vrednotim svet in življenje, ki ga tale hip živim. Rezultati niso preveč spodbudni.

MOJCA: Veš, da si krivičen.

VID: Dokaži.

MOJCA: Če bi hotel, bi lahko študiral.

VID: To ni bistveno. In potem: kdo bi me vzdrževal? Ti?

MOJCA: Tudi, če bi bilo potrebno.

VID: Ti boš sama kmalu potrebna pomoči.

MOJCA: Za zdaj še nisem.

TOMAŽIČ: No, no, prijatelj, nikar spet ne začenjajta!

VID: Ne sekiraj se, stric. To so najine vsakodnevne »načelne« diskusije. (*Mojci.*) Še kaj?

MOJCA: Ti vidiš samo temo. Same slabe strani. Samo nergaš!

VID: In ti kar brstiš od lepot, ki ti jih življenje ponuja. — Lahko bi bil zdajle zloben in bi posvetil v resnico tvoje teme. Pa ne bom.

MOJCA: Imaš prav, ker bi govorila drug mimo drugega. Ti preprosto nimaš odnosa do vsega, kar se je pri nas dogajalo.

VID: Žal sem bil takrat še v plenicah. (*Nenadoma se razburi.*) Za to, hudiča, nisem jaz kriv. Kot nisem kriv za to, kar je počel moj oče, in nimam nobenih zaslug za tisto, kar si počela ti.

MOJCA: Povej vendar naravnost, kaj se je zgodilo?

VID: Nič se še ni zgodilo. Ampak bo se nekaj zgodilo. To ti zagotavljam.

MOJCA: Naj se tedaj že zgodi! — Mene pa pusti pri miru.

VID: Bojiš se, kaj?

MOJCA (*ironično, nejevoljno*): Zelo!

VID: Bojiš se blodenj, ki ti gnjavijo srce in dušo.

TOMAŽIČ: Dovolj! Vid, mislim, da nima nihče pravice s svojimi težavami obremenjevati drugih. To počneš namreč ti.

VID: Se ti zdi?

Mariča vstopi.

MARIČA: Gospa pravi, naj kar tu pogrnem. Gospodični Mojci na čast.

MOJCA: Hvala, Mariča.

VID (*ironično*): Saj res. Na to smo skoraj pozabili.

MARIČA: Takšne stvari se ne smejo pozabiti. Nikoli. Pri tej hiši sem že trideset let in vem za vsak večji družinski praznik.

VID: Mariča, ti si živa zgodovina te hiše. Poznaš tiste, ki so, in poznaš tiste, ki so bili...

MARIČA: Ni treba, da bi norce brili.

VID: Mene ta hip zanimajo tisti, ki so bili. Kaj, če bi pustili zanje eno mesto prazno.

Jerajeva vstopi. Mariča pogrinja in nato odide.

JERAJEVA (*postavi na mizo zaprašeno pletenko*): To vino je staro nekaj desetletij. Imejte to v mislih, ko boste natakali v kozarce.

TOMAŽIČ: Vsekakor. Vino je edina stvar na svetu, ki je tem bolj simpatična, čim starejša je.

VID: Mama, vse lepo in prav, jaz pa vseeno pogrešam nekoliko večjo družbo. Saj ne bomo vedeli kaj početi.

JERAJEVA: To skrb prepusti meni. Povabila sem svojega brata. To je dovolj. Več jih ne potrebujem.

VID: Rojstni dan ima Mojca, če se ne motim.

JERAJEVA: Nisem ga povabila zaradi Mojce, temveč zaradi sebe. Hočem, da je tukaj.

MOJCA (*ki jo je mamina odkritosrčnost nekoliko zmedla*): Zakaj, mama?

JERAJEVA: Dovolj je, če jaz vem zakaj.

VID: In če tvoj sin vsaj sluti.

JERAJEVA: Sedimo.

TOMAŽIČ: Nadejam se, da bo tale tekočina pregnala žalobne ideje. (*Vid seže po kozarcu.*) Potrpi. Prva čaša je namenjena Mojci. Njeni sreči in da bi...

VID: ...in da bi svojo starost dočkala sita, pijana in v krogu svoje ljubljene družine. Kajti družina je tudi v socializmu edina zdrava osnova za nadaljnji družbeni razvoj.

Po tem izpadu obsedi Jerajeva nepremično. Mojca gleda v tla in vrtinči prt. Tomažič se ne da zmešiti.

TOMAŽIČ (*ostreje kot je njegova navada*): Tako nekako, Vid. Všeč si mi, kadar tako predirno bereš misli svojih bližnjih. Dovolj, da tudi jaz prečitam tvoje: Videl si me v govorniški drži, z roko v gumbnici in zanosnim govorom na jeziku. — Ne skrbi, nič takega se ne bo zgodilo. Z Mojco sva večja prijatelja, kot si ti lahko predstavljaš.

VID: Če je tako, sva svoje govorance na vsesplošno zadovoljstvo končala. — Inteligentnejši si, kot sem mislil. Porazil si me. Torej: na srečo, ali kako se že temu pravi.

Pije sam. Ostali ga molče gledajo.

Dobro je tole vino. Le kje si imela zakopanega. — Kaj buljite vame. Saj sem se menda opravičil. Bi morda kaj zapeli? Čakajte... Že vem: moj o č k a ima konjička dva... Nočete? Škoda. — V našem podjetju imamo profesorja, ki poje sam s seboj v duetu. Prav zato so ga vzeli. Za razne proslave. Še enkrat večjo plačo ima, kot bi jo imel v šoli. Učinek pa je isti.

JERAJEVA (*vstane*): Dovolj!

VID: Oprosti, mama. Hotel sem vam prirediti zabavo. Če to ni dovolj, vas zvečer povabim vse skupaj v bar. Velja?

JERAJEVA: Če imaš toliko denarja, ga hrani za kasnejše dni. Potreboval ga boš.

VID: Misliš?

JERAJEVA (*Tomažiču*): Čisto resno so mu zagrozili, da ga bodo vrgli iz službe.

VID: Mama, ti si edinstven vir informacij.

JERA JEVA: In ker že igraš v tej hiši vlogo razsodnika in odraslega človeka, vedi še tole: Zame ni odrasel človek tisti, ki svojemu prijatelju, upala sem, da sem to jaz, prikriva neke nočne huliganske izpade.

VID (*Vstane. Gre do mizice v kotu in mirno prižge cigareto.*) Tukaj, mama, si pač nimava česa očitati.

TOMAŽIČ: Vid, ne nori!

VID: Ne mislim zaradi huliganstva. Mama seveda ni huligan. Zameri mi tistih nekaj prekrokanih noči, ker je zanjo huliganstvo vse, kar je v zvezi z budnostjo. Mislim tisto, čemur pravi mama iskrenost med prijatelji!

JERA JEVA: Dobro, Vid. Ti si me izzval. Zame ni nekaj prekrokanih noči isto kot je razmerje s poročeno ženo, ki gotovo ni kaj prida, če se igra slepe miši s fantom tvojih let.

Tomažič in Mojca sta močno presenečena.

VID: Bravo, mama! Sestrica, zapri usta! Stric, odloži cigaro, ker vsa zgodba nima na sebi ničesar pikantnega.

JERA JEVA: Tako je s tvojo odkritosrčnostjo. — Žal mi je za tole uro. Mojci smo hoteli napraviti veselje, najbrž pa se boste strinjali z menoj, da danes ne bomo več pretirano pogrešali drug drugega.

Hoče oditi.

VID: Samo trenutek, mama.

JERA JEVA: Želiš?

VID: Kdo je avtor te zgodbe?

JERA JEVA: Ona in njena sporočila.

VID: Sporočila, ki so bila namenjena meni.

JERA JEVA: Tebi.

VID: In si jih ti odpirala namesto mene?

JERA JEVA: Sem. A šele potem, ko sem zvedela, kako je z njo.

VID: Mama, dovoli, da ti vrnem ljubeznivost. Tudi jaz sem odprl nekaj pisem namesto tebe. Že delj časa jih odpiram. Samo z večjo modrostjo, ker jih potem tudi zalepim. Mislim pisma, ki jih piše tvoj pobegli mož. Pisma, ki nanje ti ne odgovarjaš in o njih ne pripoveduješ niti tako dobrim prijateljem, kot so tvoji otroci. — Tudi zadnje pismo sem odprl. Tisto, ki sporoča, da se tvoj pobegli mož vrača in da ga lahko danes ali jutri pričakujemo...

Tišina. Jerajeva stoji kot voščen kip.

Z a s t o r

(Se bo nadaljevalo)

Kako zoprna so mi vsa ta pojasnila, razlage, pripombe, apologije, komentarji in silogizmi!

Resnica lahko govori sama za sebe, ne potrebuje advokata. Pri ženski, ki jo ljubimo, bi nam bila reklama smešna in zoprna.

Nekateri ljudje so tako suhoparni, da niti umetniškega dela ne znajo doživeti brez pojasnil, naslovov in podnaslovov, brez raznovrstnega biografskega in bibliografskega govoričenja.

Šakali in srake, ki žive od literature, mi niso nič manj ogabni kot popje, ki žive od religije.

Individualno je *stvar po sebi*: neoprijemljivo, neulovljivo, nedosegljivo, neizčrpni rudnik bogastva.

Že Aristoteles je vedel, da je splošno tista zunanja določenost, forma, omejenost stvari, ki nam omogoča, da jih dojamemo, opojmimo, kategoriziramo. Splošno je naš organon, naše *orodje*, ki nam omogoča zagrabit, dojeti, zajeti in opredeliti stvari. Kar pa dojemamo in česar nikdar ne moremo dojeti do kraja, je »materija«, se pravi tema, skrivnost in globina individualnosti, neukročena svoboda stvari po sebi.

Kako omledna je misel, da nam bo nekoč »vse jasno«. Komu je vse jasno? *Živali je vse jasno*. Žival si brez ostanka pridobi svoje okolje, zanjo ne obstaja stvar po sebi, ne obstaja bolečina nasprotja med subjektom in svetom, ki obstaja neodvisno od njega. Žival ne zna gledati v temo, v prepad neodkritega v sebi in v svetu okrog sebe.

Morda za nas čez milijon let ne bo več skrivnosti — bodisi zato, ker bomo vedeli vse, ali pa si bomo utvarjali, da vse vemo. Toda v tem primeru bi tudi prenehali biti ljudje in bi postali živali ali pa rastline.

Kadar zapreš oči in pritisneš z dlanjo obnjo, vidiš presenetljive lepote. Ornamenti najrazličnejših barv, bujnejši od najbujnejših fantastičnih indijskih arabesk, nastajajo pred tabo, izginjajo in se vračajo v še bolj neverjetnih oblikah! Ko bi bil človek čist duh in bi mu bilo dovolj samo gledati, ne pa tudi vonjati, grabiti in okušati stvari — potem bi si razen tega raja ne želel nobenega raja več. Ko bi človek ne bil razdvojen od hrepenenja po vedno novih in novih stvareh, bi našel raj v svojih lastnih očeh...

Tvoje ustnice komaj zadržujejo smeh. Saj vem, saj vem: vsa sreča sveta ni ne v meni in ne kje drugje — vsa sreča sveta je v tebi, v tebi.

HISA NA ROBU MESTA

Mirko Zupančič

(Nadaljevanje)

Drugo dejanje

Tomažič je v sobi sam. Požvižgava si neko melodijo in od časa do časa pogleda skozi okno. Ko vstopi Mojca, se v njegovih očeh prižge iskra nevsiljive radovednosti. Da je z Mojco nekaj hudo narobe, je očitno, še preden je spregovorila.

MOJCA (*potem, ko je odložila dežni plašč in se je, delj kot je to potrebno, ukvarjala z vsebino ročne torbice*): Ta večni dež. Človek bi ponorel.

TOMAŽIČ: Saj. Pravega poletja sploh ni več. Tudi v atmosferi je nekaj narobe.

MOJCA: Vida ni?

TOMAŽIČ: Nisem ga videl, ves dan. — Je kaj novic?

MOJCA: Oče se menda res vrne. Danes ali jutri. Toliko sem zvlekla iz mame.

TOMAŽIČ: Ne to. Mislil sem na tisto, kar je v zvezi s teboj.

MOJCA: Stric, prizanesi mi.

TOMAŽIČ: Prav. — So stvari na svetu, ki človeka pomirjajo. Recimo šah. Hočeš?

MOJCA: Ne.

TOMAŽIČ: Tudi molčiva lahko. Takole. Sedeva in čakava na dogodke.

MOJCA: Zoprna sem. Saj vem!

TOMAŽIČ: To najmanj.

MOJCA: Ne vem, ne znam...

TOMAŽIČ: Kaj?

MOJCA (*čez čas*): Kadar se prične v človeku vse podirati. Vse po vrsti in z matematično natančnostjo... okrutno je to... preveč...

TOMAŽIČ: Je.

MOJCA: Misliš, da je še kakšna možnost?

TOMAŽIČ: Ti si jo običajno našla.

MOJCA: To pot me je pogum zapustil.

TOMAŽIČ: No.

MOJCA: Zares, stric.

TOMAŽIČ: Se pravi, da nisi govorila z njim?

MOJCA: Sem.

TOMAŽIČ: Pa?

MOJCA: Priporočil mi je abortus.

TOMAŽIČ: Navsezadnje celo nisem presenečen.

MOJCA: Da bo plačal on, je rekel.

TOMAŽIČ: To je seveda hujše.

MOJCA: Denar! Spet je vse na svetu denar. Za denar si nabaviš frižider, za denar se lahko znebiš misli, čustev. Za denar kupiš ženske, moške, prepričanje, ugled, zavist in lepe slike.

TOMAŽIČ: Boš predlog sprejela?

MOJCA: Ne vem.

TOMAŽIČ: »Kako čudovita stvar je človek« ... Staram se, ne za-meri.

MOJCA: Smehljaj se je, veš. Smehljaj tako nedvoumno, kot bi me hotel vprašati, kaj neki ga bremenim s tem, ko pri vsej stvari vendar ni soudeležen.

TOMAŽIČ: Celo to.

MOJCA: Navsezadnje ima prav. Nihče od naju ni bil navzoč. Zakaj naj bi kdo tretji nosil posledice igre, ki sta jo igrala dva tujca.

TOMAŽIČ: Tvoj mir je nevaren. Navidezen je. Morda bo le bolje, če stvari postaviva na pravo mesto.

MOJCA: Nič se ne da spremeniti.

TOMAŽIČ: Spremeniti ne.

MOJCA: Kaj potem?

TOMAŽIČ: Ločiti resnico od ponaredka.

MOJCA: Zaman se izmotavaš. Resnica je samo ena. Da ne vem ne kod ne kam. Tu mi ne moreš pomagati ne ti ne kdo drug.

TOMAŽIČ: Žalil te je. Najbrž se je tu začelo.

MOJCA: Tisto z denarjem je bila res svinjarija. Ampak to človek preboli. Hujše je to, da v meni ni več nobenih čustev, nobenega odnosa do problema ... Kako naj rodim, če sem pa jalova.

TOMAŽIČ: S tako sodbo bi raje nekoliko potrpeła.

MOJCA: Dovolj dolgo sem se izmikala sama sebi. Zdaj ne morem, ne smem več. — Le zakaj nisem umrla v partizanih. Ko sem še živela in ko sem še verjela.

TOMAŽIČ: Res je že čas, da na to pozabiš. Moraš najti ravnovesje med tistim, kar je bilo, in tistim, kar je.

MOJCA: Hotela sem, verjemi. Pa ni šlo. Zame je ta čas prehiter. Preveč posloven. Ljudje bežimo drug mimo drugega kot na dirkah. Kako dolgo si že nismo pogledali v oči. — Si kdaj pomislil na to?

TOMAŽIČ: Nisem. Priznam.

MOJCA: Jaz pa sem. — Oči nas vseh so enako sive. Ne ločimo več barv. Pravimo, da ni časa za to. Da je treba živeti hitro, poslovno in da je vse ostalo sentimentalnost.

TOMAŽIČ: Pa če je to res?

MOJCA: Ni. — Jaz si tovarštvo predstavljam nekoliko po starem. Tako, da bi imeli več časa drug za drugega. Da naših odnosov ne bi opredeljevalo samo to nesrečno zaslužkarstvo in poslovni svet. — Ljudje so vendar umirali zato, da bi drugi dobili svojo veljavo.

TOMAŽIČ (*čez čas*): Čudno.

MOJCA: Kaj?

TOMAŽIČ: Kar je med teboj in Vidom. Še včeraj si mu očitala, da vidi samo temo.

MOJCA: On je drugačen človek. Zanika vse brez pomisleka. Zanj ni nič dragocenega na svetu in v ljudeh. Nič, kar bi ga vezalo s srcem.

TOMAŽIČ: Morda se motiš. Morda je samo močnejši od tebe.

MOJCA: Ko bi se vsaj motila. Premišljevala sem že, če se Vidu ne upiram samo zato, ker s krutim razumom trga slepilo z nas vseh. — Ne morem biti pri miru. Najraje bi šla spet ven.

TOMAŽIČ: Le. — Kdaj boš opravila... tisto?

MOJCA: Ne vem. — Oh, ko pa je vse skupaj tako noro... Povabil me je na weekend, veš. (*Ostreje.*) Ko bo vse opravljeno. In zakaj zadnje čase tako malo igram, je vprašal. Dodal je še, da moram bolj gledati nase. To da je v mojih letih zelo važno.

TOMAŽIČ: Galanten človek. Vsekakor.

MOJCA: Kaj ne? — Zavozila sem, krepko zavozila. Pravzaprav nimam niti pravice misliti na prejšnja leta. Bivša igralka. Jalova mati. — Nekaj sem podrla jaz, nekaj drugi... Tujci smo, stric, vsi smo tujci. Odtujeni smo drug drugemu, srečamo se za trenutek, da smo pozneje še bolj začudeni, ko si pogledamo v oči. Mislimo na jutri, da bi pozabili svoj danes. Humanizem so vzeli v zakup akademiki in zdaj vneto razpravljajo, kateri od vseh humanistov je najbolj humanističen.

TOMAŽIČ: Življenje pa vsem skupaj kaže figo.

MOJCA: Ampak zakaj? Zakaj?

TOMAŽIČ: Zakaj? Zakaj je drevo poleti zeleno, pozimi belo? Ni vse odvisno od naše volje, naših želja, naših sanjarij.

MOJCA: V hosti sem mislila, da je.

TOMAŽIČ: Ni. In ne obupuj zato. — V gledališču se bodo morda stvari uredile. Potem ti bo lažje. Nekoliko morajo vendar gledati nate.

MOJCA: Prosim te, vsaj ti mi prizanesi. Intervencije, telefoni, zveze, spletki! Vse to je ogabno. Vid se mi je večkrat posmehoval, da

živim od zaslug. Pa mi je delal krivico. Kadarkoli bi morala reči besedo v svoj prid, onemim. Bistvo je drugje. To menda ja razumeš.

TOMAŽIČ: Na ljudi moraš gledati nekoliko bolj stvarno. Jaz sem star pa si ne predstavljam, kako naj bi spremenili človeka. To, da je nekoč jedel surovo meso in da se danes vozi v avtomobilu, je napredek, s katerim se zgodovina po krivici ponaša. V nas samih se ni spremenilo prav nič. In je vprašanje, če se bo kdaj. — Zato pa: bori se zase. Počni io, kar počenjajo vsi drugi. — Rad bi ti dal vzpodbudnejši nasvet. Žal ga ne vidim.

MOJCA: Nočem, da bi še jaz pripomogla k temu. Nočem, da bi bil še moj otrok tak.

Jerajeva vstopi.

JERAJEVA: Videti je, da nimam v tej hiši nobene besede več. Vid ne bi bil Vid, če ne bi Mariči povedal, da se bo Jeraj vrnil. Zdaj čisti in riba kot za največje praznike.

TOMAŽIČ: Tega ji menda ne boš štela v zlo.

JERAJEVA: Zagrozila je, da bo pri priči odšla, če se bom vtikala v njeno delo.

TOMAŽIČ: Pravilno.

JERAJEVA: Čistili bomo takrat, kadar se bo meni zdelo potrebno. Živeli bomo tako, kot smo živeli doslej. Brez spremembe. Razumete!

MOJCA: Mama, pojdi in povej to Mariči. In ne vpij, ker ne ribava poda midva s stricem, ampak Mariča.

TOMAŽIČ: Mojca, miruj! Za takšno vsakdanjost se ja ne bosta prepirali.

JERAJEVA: Kdo pa sploh pravi, da se bo vrnil! Nekaj ga je obšlo in je pisaril tista neumna pisma. Vi vsi pa ste takoj pripravljeni verjeti.

MOJCA: Mama, ne bodi podobna noju. Sama si mi rekla, da bo prišel.

JERAJEVA: Pa če bo! Je zato potreben tak direndaj?

MOJCA: Kdo pa ga počne, če ne ti.

JERAJEVA: Poglej se v ogledalo. Taka si, kot bi že štirinajst dni ne videla postelje. Tako te je prizadelo. Pa prav tebe ne bi smelo. On je bil ves čas na nasprotni strani.

TOMAŽIČ: Zagotavljam ti, da sva se z Mojca menila o povsem drugih stvareh. Nič bolj prijetnih, a vseeno drugih.

MOJCA: Res.

JERAJEVA: Še to! Vsi nekaj skrivate pred mano. Po sobah tiščite glave skupaj in se potajite, brž ko vstopim.

TOMAŽIČ: Pretiravaš. Zares pretiravaš.

JERAJEVA: Dobre oči imam. Prav ti in Mojca nekaj snujeta. — Zato sem te poklicala, da boš meni v pomoč in da boš mene poslušal. Zdaj pa ti je menda vse drugo bolj važno kot to, za kar sem te poklicala.

TOMAŽIČ: Še zdaj ne vem natančno zakaj, če mi dovoliš to pripombo. — Sicer pa vse skupaj ni vredno tolikšnega razburjanja.

JERAJEVA: Jaz sama vem, kaj je vredno in kaj ni. Lahko se razburjam, kadar hočem in kolikor hočem. Ta hiša je moja! Moja!

MOJCA: Kakopak. Vse je tvoje. Hiša in mi. Vsi smo tvoja lastnina. Sem na okno stopi in vpij. Kriči na ves glas. Naj sliši vse mesto, kaj se pri nas dogaja.

Mojca pobegne ven. Tomažič in Jerajeva nekaj časa molčita. Jerajeva nadaljuje mirneje.

JERAJEVA: Nočem, da ga kdorkoli čaka. Nočem. Če se bo res vrnil, bom že jaz opravila z njim. Lahko stanuje v tej hiši kot podnajemnik, dokler si ne bo poiskal stanovanja drugje. Ti boš poskrbel za pravni del tega vprašanja. Nočem, da nas z njim veže kakršnakoli vez.

TOMAŽIČ: Spet govoriš v množini.

JERAJEVA: Vid in Mojca sta istih misli kot jaz.

TOMAŽIČ: Motiš se.

JERAJEVA: Ne.

TOMAŽIČ: Vidiš, ti si tako dokončna sama v sebi, da niti ne moreš razumeti sveta, ki ga živita tvoja otroka.

JERAJEVA: Menda ne boš trdil, da se Jeraja z veseljem spominjata.

TOMAŽIČ: Ne. Ne mislim, da bi bila na očeta kakorkoli navezana. Lahko ga celo sovražita. Vendar vse to sega globlje.

JERAJEVA: Kam neki?

TOMAŽIČ: Poglej. Ko je Mojca, še na pol otrok, tvegala na sestankih pod tistim drevesom življenje, je on v tejle sobi nazdravljaval prijateljem. Kot da vojne sploh ni. Mojca je šla v partizane, njen oče je še naprej skrbel za svoje ugodje. Z Vidom je še huje. — Del njunega življenja je povezan z dejanji tvojega moža. Razumeš? Vse to so stvari, ki se ne dajo urediti molče ali pa samo juridično.

Vid vstopi.

VID: Menda pri nas nihče ne spi. Pa bo že skoraj dvanajsta ura.

TOMAŽIČ: Ura strahov.

VID: Kako prijeten naziv za neumnosti, ki jih ta čas ljudje počenjajo na različnih koncih sveta. Dvanajsta ura je ura splošne folklore. Ura opičjega poskakovanja po gostinskih obratih. Ura slovenskega narodnega poguma, kovačija navdihov in prepira o tem, ali ima slon bel ali črn rilec. Ob dvanajstih so pri nas spravljive božične maše, ob

dvanajstih sneži in ob dvanajstih se ljudje gledajo najbolj zabodeno. — Zanimivo je, da potrebujejo čedalje manj spanja.

JERAJEVA: Tudi zate to velja.

VID: Jasno.

TOMAŽIČ: Živahen si bolj, kot je primerno za tole uro. Kje si bil?

VID: Potepal sem se. Po starem delu mesta. Tam, kjer so hiše, kot je naša, s starimi dvorišči, vrtovi pa z vijugastimi baročnimi kipi. Hiše na robu mesta... Onkraj tega roba ni ničesar več. Ne zavesti, ne spoznanja, pač pa prepad. Tema. Tista tema, ko plane sekira sama za vrat.

TOMAŽIČ: Zadnja prispodoba je moja.

VID: Ne bom je publiciral, stric. Pa še nekaj sem si želel. Da bi lahko kakor tisti vrag v romanu krožil nad strehami in videl skoznje prav do kleti.

JERAJEVA: Nemogoča ideja.

VID: Še bolj zvedava. — Zanimalo me je, če tudi drugi ljudje živijo podobno kot mi. Ali pa morda celo počenjajo kaj bolj koristnega.

JERAJEVA: Spet začanjaš!

VID: Tudi na kolodvoru sem bil. Pred pol ure je pripeljal zadnji vlak.

Tišina.

JERAJEVA: Od kod?

VID (*nalašč presliši vprašanje*): Kako malo ljudi se še vozi z vlaki. Nekaj čmerikavih inozemcev bulji skozi debele naočnike v našo deželo. Tri ženice, upognjene pod nahrbtniki kot starodavni kurenti. Osamel miličnik. Dva nočna uradnika. Zaspana blondinka v uradu za informacije...

TOMAŽIČ: In nočna slika mesta je tu.

VID: Če gledaš s kolodvora, se ti nenadoma zazdi, da stoji nebo-tičnik na glavi. Na enem samem strelovodu, ki ga je teža kamenja zarila v zemljo.

TOMAŽIČ: Preveč samosvoje gledaš, Vid.

VID: Na kolodvoru iščejo ljudje zavezništva z železom. Z mrzlimi tiri, ki se šopirijo in bliskajo v nedogled. Prijelo me je, da bi iztrgal te tire, jih zmečkal v jekleno kepo in ropotal z njo po našem ljubem mestu.

TOMAŽIČ (*zelo ironično*): Groteskna misel, vsekakor. — Oče se torej ni pripeljal.

Tišina.

VID: Ne.

JERAJEVA (*Tomažiču*): Menda nisi mislil resno s svojim vprašanjem?

TOMAŽIČ: Popolnoma resno.

JERAJEVA (*Vidu*): Si bil zares na kolodvoru. Si zares čakal?

VID: Čakal ravno ne. Na kolodvoru sem pa bil.

JERAJEVA: Ne bi smel...

VID: Mi lahko poveš zakaj?

JERAJEVA: Tebi je storil največjo krivico.

VID: In temu primeren je tudi moj odnos do njega. Osebno očeta prav nič ne potrebujem. Odvadil sem se ga in se tako kar dobro počutim.

JERAJEVA: Kaj te je potem neslo na kolodvor?

VID: Naenkrat me je obšla čudna misel. Hotel sem ga videti, očeta, kako stopa z vlaka. Hotel sem iti za njim po ulicah, prav do naše hiše in potem nikoli več vstopiti vanjo. Hotel sem videti, kako se to zavoženo, bedno življenje otepa še zadnjega dne in trepetaje lovi še zadnji vzdihljaj.

JERAJEVA: To mi poveš šele zdaj. Tik pred tistim trenutkom. Slutila sem, da bom v njem čisto sama.

VID: Boš, mama. Nikoli nismo o tem govorili. Ti si tako hotela. Ob skupni bolečini smo živeli vsak po svoje.

JERAJEVA: Dobro. Naj bo. Sprejemem to breme nase. Uredila bom to stvar z Jerajem mimo vaših in svojih čustev. Tiho in brez škandala. Kar boli, naj bo zakopano.

VID: Se ti zdi to mogoče?

JERAJEVA: Je mogoče. Tudi pozabljeno bo. Samo nobenih vznemirjanj več. To mi morata obljubiti oba z Mojco... Hočem, da bo v tej hiši spet mir, da bomo živeli tako, kot se nam spodobi. Ljudje gledajo na nas. Ljudje pa so zlobni. Nočem, da bi videli in uživali v mislih, kako se razkrajamo, kako razpadamo. Nočem, da bi kot psi gledali naše kosti.

TOMAŽIČ: Če me občutek ne vara, se stvari lotevaš z napačnega konca.

JERAJEVA: Lotevam se jih tako, kot se jih moram.

VID: Ne, mama. Ne sebi ne nam ne moreš prihraniti tistega, kar se mora zgoditi.

JERAJEVA: Kaj vendar?

VID: Ti želiš ohraniti mir. Še huje: videz, samo zunanji videz. To je laž, vidiš. Z lažjo ni mogoče živeti.

JERAJEVA: Bi prepustil to meni.

VID: Nič več. Ker nisi samo ti. Sva še midva z Mojco in bo končno tukaj še najin oče. — Kako bomo živeli? Mi lahko poveš?

JERAJEVA: Ne.

VID: Potem ti povem jaz. Vsak v svoji sobi. In vsi skupaj kot jetniki lastne onemoglosti in ponarejenosti.

JERAJEVA: Jeraj ne bo ostal z nami.

VID: Bo! Pa čeprav ne bi, je zdaj vseeno. On je samo sprožil kolesje. Postavil nas je pred dejstvo, da moramo sami sebi pogledati v oči. To je bistveno.

JERAJEVA: Malo te razumem.

VID: Vem. In žal mi je zato.

TOMAŽIČ: Do neke mere ima Vid prav. Treba bi bilo začeti vse znova.

VID: Že mogoče. Zase vem, da ne bom sodeloval. *(Po premolku.)* Pravzaprav sem hotel povedati samo to, da lahko oddate mojo sobo v najem, ker sem si poiskal stanovanje drugje.

TOMAŽIČ: Kako?

JERAJEVA: Ti hočeš — proč? Stran od nas.

VID: Tako je.

JERAJEVA: Menda nisi pri sebi... Najbrž ne veš, kaj govoriš...

VID: Popolnoma sem pri sebi.

JERAJEVA: Kar tako nenadoma. Nič nisi rekel, še namignil nisi.

VID: Žal...

JERAJEVA *(plane)*: Sem mar jaz kriva, če se vrača. Nisem ga vabila in nisem odgovarjala na njegova pisma. Prav zato sem molčala. Zato nisem odgovarjala in vam nisem povedala, ker sem se bala zmede.

VID: Ni samo to vplivalo na mojo odločitev. Že pred tistimi pismi sem sklenil, da grem.

JERAJEVA: Tako?

VID: Hotela si vedeti.

JERAJEVA: Potem imam še pravico vedeti zakaj?

VID: Lahko govorimo še tri dni, pa se ne bomo sporazumeli. Ko človek nekaj spozna in se za nekaj odloči, mora temu slediti. Neusmiljeno.

TOMAŽIČ: In če je tisto, kar ima za spoznanje, samo zmota?

VID: Posledice bo nosil sam.

JERAJEVA: Tista ženska te je zbegala. Tista... tista...

VID: Pusti priimke, mama. Mlad sem še, a pubertetne težave sem že zdavnaj odložil. Vsaj to bi lahko vedela.

TOMAŽIČ: Vid.

VID: Še kaj?

TOMAŽIČ: Strah pred nekim srečanjem, recimo, da je to oče, bi seveda ne bil v skladu s tvojimi načeli.

VID: Prav gotovo ne. Stran grem zato, ker hočem živeti. Živeti! Ne pa tukaj umirati z jalovim ponosom berača. Samo to je, veš. In prekleto vseeno mi je, koga bom še danes ali jutri srečal v tej hiši.

JERAJEVA: Tak si ti. — Prav. Ne bom te ustavljala. Pojdi, kamor hočeš. Vedi samo to. Tisti, ki enkrat zapusti to hišo, se ne sme več vrniti. Kvečjemu kot tujec. Naš ne bo nikoli več.

VID: Vem, mama. Po svoje imaš prav.

JERAJEVA: To smo torej opravili. Nič ne de. Bom pač sama. Ne boste me zlomili. — Pojdiva, brat.

Jerajeva odide.

TOMAŽIČ: Se ti zdi tvoja misel zelo originalna?

VID: Katera?

TOMAŽIČ: Ta, da greš. Se bo potem kaj spremenilo?

VID: Prepusti to meni.

TOMAŽIČ (*hoče oditi*): Prav.

VID: Je Mojca doma?

TOMAŽIČ: Bila je.

VID: Rad bi govoril z njo.

TOMAŽIČ: Ja. Kar. Samo...

VID: Samo?

TOMAŽIČ: Z njo je drugače. Ona potrebuje ta hip drugečnega človeka, kot si ti.

VID: Nekdaj si bil bister, celo duhovit človek.

TOMAŽIČ: Ne zameri, ampak ne razumem te dobro.

VID: Mislim na tvoj odnos do ljudi. Tale hip te napada nekakšno samaritanstvo. Nikar, stric! Ne začenjaj ponarejati sam sebe.

TOMAŽIČ: Motiš se. Življenje, kot sem ga živel jaz, in moj poklic sta me že zdavnaj poučila o tem, da s solzami ne moremo človeštvu prav nič pomagati. Mojca pa je na tleh. Razumeš? Še en migljaj in je ne bo več. Ne bi rad, da bi jo prav ti pehal delj, kot je treba. — Samo to sem mislil.

VID: Jaz sem za to družino strup, kajne?

TOMAŽIČ: To boš sam presodil. Moja doba je že mimo. Ko sem bil tvojih let ali še nekoliko mlajši, so jenjavali cesarsko-kraljevi časi. Kočije in podobne stvari so šle v ropotarnico. Ne bi mogel reči, da mi ni žal zanje. Pa vseeno sem skušal razumeti tudi spremembe. Vidiš, Mojco še razumem. Pri tebi pa se mi je nekako ustavilo. Nekaj se puntaš, rogoviliš. Nisi zadovoljen s tem, kar je. Pričakuješ nekaj, kar je zopet vprašanje, če bo kdaj... in tako naprej. — Možgani mi pešajo, Vid.

VID: To je najlažji izgovor. Ne, ne. Zdajle mi je planila v glavo misel: To sploh ni res. Ti se samo spretno izmikaš vsem spopadom.

TOMAŽIČ: Misliš?

VID: Takšni ljudje so najbolj zaželeni. Kakopak! Pomirjajo, vetrijo ta naš ljubi zatohli zrak in hkrati niso nikoli prisotni.

TOMAŽIČ: Tako. Zdaj sem na vrsti jaz, kajne?

VID: Ljubezniv smehlaj imaš, stric. Ko sem razmišljal o tvojem samaritanstvu, sem prvič podvomil o tem smehlaju. — Spomnil sem se, da je pravzaprav enak, odkar te poznam.

Mojca vstopi. Gre naravnost k Vidu.

MOJCA: Mama razbija krožnike. Tvoj jedilni pribor je vrgla skozi okno. Vid, ti si čisto ponorel.

VID: V tem primeru najbrž nisem jaz.

TOMAŽIČ: Grem na pomoč. Tam se bom najbrž bolj znašel kot tule.

Tomažič odide.

MOJCA: Dobričina je.

VID: Vsekakor.

MOJCA: Vid...

VID: Sedi, časa imava dovolj. — Imaš cigareto?

MOJCA: Menda.

Poišče ročno torbico, ki jo je prej odložila, in strese vsebino na mizo. Vid vzame cigareto in jo prižge s pretirano natančnostjo.

VID: Prileže se. Že pol dneva nisem kadil.

MOJCA: Si suh?

VID: Mhm.

MOJCA: Tisočak ti lahko posodim.

VID: Ni treba. Jutri me čaka honorar. Precejšen.

MOJCA: Kaj je zdaj? Mi lahko poveš, kaj te je prijelo?

VID: Moral sem pripeljati stvar do nekega zaključka. Jezi me samo to, da nisem prav uspel.

MOJCA: Tisto, kar si naredil včeraj, je bila zares norost.

VID: Se ti zdi?

MOJCA: Čemu si tisto žensko...

VID: Marto Kališnikovo? Ti ni všeč?

MOJCA: Je. Ampak čemu si jo pripeljal sem? K nam!

VID: Vozila sva se z avtomobilom pa sva zavila še k nam.

MOJCA: Z avtomobilom njenega moža!

VID: Uganila si. Imava pač to prednost, da nisva obremenjena z lastniškimi kompleksi. Izposodiva si pač tam, kjer je.

MOJCA: Zaradi mame ne bi smel tega storiti. Si videl, kako je reagirala, ko sta vstopila. Tisti prepir je bil precej banalen.

VID: Imaš prav. — Danes pa še ni spregovorila besede o tem. Marto je komaj omenila.

MOJCA: Preveč je vsega. Zanje preveč. To bi moral vedeti.

VID: Mi lahko poveš, kaj bi storila ti?

MOJCA: Ne vem. Vsekakor bi skušala biti bolj človeška.

VID: Človeška! Menda nisi pričakovala od mene predavanja o silni strasti in enkratni ljubezni. Ti boš zavoljo takšnih deklaracij rodila.

MOJCA: Vid!

VID: Kaj pa se zgodi v teatru, da ne bi vedel ves svet. Razen mame seveda.

MOJCA: Včasih se te prav bojim. Zaradi tvojega cinizma.

VID: Ni to cinizem, verjemi. Tale hip ne.

MOJCA: Pa vendar nama ni nikoli uspelo, da bi se vsaj malo približala drug drugemu.

VID: Sva pač različna človeka. Živela sva vsak po svoje in nisva čutila potrebe, da bi se o čemerkoli pogovorila.

MOJCA: Morda res.

VID: Zanesljivo. — Človek ni svetinja. Ti pa misliš, da je. To te neprestano meče ob tla.

MOJCA: Je s teboj drugače?

VID: Je. Jaz začenjam tam, kjer ti jenjuješ. Začenjam brez vere, ker vera je metafizika. Priznavam samo to, kar lahko spoznam, ugotovim, opredelim. Dokler boš samo verovala, boš zmeraj samo razočaran vernik. Ko boš zdvomila, boš začela živeti. Samo nevera ponuja nove možnosti.

MOJCA: Ostani, Vid. Tu. V tej hiši.

VID: Ne morem. Ta hiša pritiska name, razumeš?

MOJCA: Že, a to še ni razlog za umik. Ti si navsezadnje drugačen človek. Ne more te ugonobiti nekaj, kar ni tvoje.

VID: Pa še kako lahko. Nocoj, ko sem bil na postaji, se mi je zgodilo nekaj čudnega. Nekaj, česar sem se prestrašil.

MOJCA: Kaj?

VID: Obšla me je nekakšna čudna volja, da bi se pognal pod vlak in končal za zmeraj. Opsoval sem samega sebe in zbežal. Veš, kako sem bežal.

MOJCA: To je zdaj mimo, ne?

VID: Je. Sled pa ostane v človeku.

MOJCA: Lahko se upreš vsemu, kar te bremeni v tej hiši.

VID: Lahko še naprej razmetavam besede, hočeš reči. Lahko še naprej nergam, bi rekel stric. Ne, ne! Ta hiša je mrtva. Upor zoper nekaj, kar je mrtvo, bi bil jalov. Živeti v tej hiši bi pomenilo izenačiti se z ne-

čim, kar ne nosi v sebi nobene resnice več. Zunaj pa je življenje, ki nosi v sebi dvojje: resnico in jalovost. Tam je še ena možnost. Spopad s takimi hišami, ki v sodobni prevleki pod fasado revolucije še naprej bijejo resnici v obraz.

MOJCA: Za moje pojme si preveč abstrakten.

VID: Morda. Tega so me naučili v šoli. To, kar sem spoznal in kar hočem, pa ni abstraktno.

MOJCA: Veliko je stvari, ki mi niso jasne v tebi in tvojem ravnanju.

VID: Vem, kaj. Neki člen, ki v verigi dogodkov, ki si jim bila priča, nima logične povezave in je povsem moja osebna last.

MOJCA: Katera torej?

VID: To je soočenje dogodkov in bistva stvari.

MOJCA: Če ne govoriš zdajle sebi v zagovor.

VID: Vem, kaj misliš. Marta.

MOJCA: Tudi.

VID: Prav. Začniva od kraja. — Danes so me vrgli iz službe.

MOJCA: Veš kaj...!

VID: To si menda pričakovala, ne? Njen mož ima močan vpliv na direktorja našega podjetja.

MOJCA: A, tu tiči zajec.

VID: Odpustili so me z motivacijo, da sem družbeno neodgovoren, da sem razredno obremenjen in da je bil moj oče denarni spekulant.

MOJCA: Nekaj resnice je na tem.

VID: Obremenjen sem samo s tistim, kar vidim. Oče bo sam uredil svoje probleme, kakor pač ve in zna. Glede družbene odgovornosti bi bilo bolje, da bi mi sporočili, da sem prenočeval z direktorjevo ženo.

MOJCA: Se ti ne zdi, da si malo prezahteven?

VID (*ne ve, ali bi povedal resnico ali bi polomil stol. Končno se le odloči*): To, kar sem povedal nazadnje, sploh ni res. Marte se nisem dotaknil. Razumeš! Pa ne zaradi kakršnihkoli moralnih popadkov, ampak preprosto zato, ker nisva imela časa. V najinem srečanju je bilo nekaj mnogo bolj elementarnega. Pomembnega!

Vid prižiga cigareto. Dolgo molči. Mojca čuti, da ji je nekoliko bližji. Gleda ga in čaka.

VID: Prvič sem šel z njo iz nekakšne zlobe. Popadla me je radovednost, kako bi bilo, če bi tudi jaz nataknil kakemu moškemu roge.

MOJCA: Tedaj le oče... Več si mislil nanj, kot si priznal.

VID: Sem. Spremljal me je ves čas. V gimnaziji, na univerzi. Kadar koli sem pisal tiste zoprne življenjepise: kdo je oče, kaj je oče, s čim se ukvarja vaš praded; takrat me je zmeraj razganjalo. Pa tisti humanistični obrazi, ki so me gledali: kaj hočemo, fant ni kriv, dajmo mu

možnost. — Ni bilo zlobe v njih in nisem mogel terjati, da bi vse razumeli. Toda nisem vedel, kako naj spravim na papir svoje življenje. Naj me obesijo, sem mislil, ali pa naj me pustijo živeti. Hudiča, saj nisem pisatelj! Pustil sem vse skupaj in odšel v službo, češ saj jih tam ne bo zanimalo, iz katere veje opičjega rodu izhajam. Res je bil nekaj časa mir. Imel pa sem to smolo, da sem predobro delal in so me hoteli postaviti za šefa oddelka. Takrat se je spet začelo: telefoni sem, telefoni tja, trkanje na levo, trkanje na desno. Naenkrat se je pojavilo v podjetju kup novih socialistov, ki so vsi v zboru nastopili kot branitelji pridobitev revolucije in so bili pripravljeni tudi gliste žvečiti, samo da bi dokazali mojo nevrednost. — Vse to me je grizlo. Grizlo tako, da sem sanjal najbolj groteskne sanje: Videl sem velikanske pisarne s sto metrov visokimi mizami in stoli. Na njih pa so čepeli čisto majhni ljudje. Oči so imeli zakrite z naočniki iz polivinila, v pesteh so tiščali gosja peresa. V potu svojega obraza so pisali svoje življenjepise.

MOJCA: Vid, zakaj si o vsem tem molčal?

Vid: Komu pa naj bi pravil! Mami? Ona bi me poslala k frančiškanom. Svojemu personalnemu? Ta bi mi spregovoril o delovni morali in mojih obveznostih do podjetja. — V meni pa se je kopičil srd. Kopičil se je do blaznosti. In eksplodiralo je.

MOJCA: Marta te je razumela.

VID: Spet si čustvena. Preiskovala sva drug drugega. Mene je potem, ko sem opustil namero, da bi zlezel v njeno posteljo, glodala misel, čemu živi s človekom, s katerim jo vežejo samo ključi istega stanovanja.

MOJCA (*močno zainteresirana, kot bi iskala odgovor na lastno vprašanje*): Pa?

VID: Prodala se je za najvišjo ceno: Za vilo. Za bazen. Za avtomobil.

MOJCA: To je kar precej, ja.

VID: Dovolj je še mlada in nepopačena, da jo je to posnemanje splošnih vzgledov začelo jeziti. Še več: začelo jo je ugonablјati. Ona je imela avto, njen mož je imel njo. In tako naprej. — Gre za miselnost, veš, ne za standard. Za komercializacijo naših možgan in ne zato, ali bo imel kdo pet srajc več ali manj. Gre za tisto, kar se vleče po človeku skozi stoletja kot megla. Tam bi bilo treba začeti.

MOJCA: Tam. Samo, kako?

VID: Vsak zase, se mi zdi.

MOJCA: Kako, vprašam?

VID: Človek ni dober že po naravi. Nihče ga ni obdaril s to udobnostjo. Če tedaj ugotovim, da nisem dober, imam v rokah vsaj spoznanje o svoji nedobrosti in s tem možnost, da premagujem lažno predstavo o sebi.

MOJCA: Rada bi vedela, kaj boš tale hip s to ugotovitvijo dosegel.

VID: Tale hip nič. Tale hip lahko samo protestiram. Lahko se upiram tistemu, kar lažemo, da smo. Lahko se upiram napačni predstavi o človeku. Upiram se misli, da nas je že revolucija naredila vrednejše in da za njo ne sledi nič več.

MOJCA: Torej več en upor.

VID: Natančno tako. Večen upor. Dokler se bo človek upiral, bo zmeraj za nekaj odgovoren. Vzemimo mu odgovornost in bo požrl prvega, ki mu pride nasproti. Samo upor razveljavlja zakon džungle.

MOJCA: Človek mora biti bojevnik po naravi, da lahko kaj takega zdrži. Meni pa se zdi, da se življenje suče v krogu. Po vsaki vojni postrelijo tistih nekaj obveznih zločincev, da lahko potem začnejo spet znova.

VID: Tako misli stric.

MOJCA: Vid, rada te imam. Tu se zame stvari začenjajo in končujejo.

VID: Ne zameri. Nisem te hotel žaliti.

MOJCA! Že prav.

VID: Morala bi govoriti o čem drugem. Najbrž bi morala govoriti o čem drugem! O tebi, o vseh nas...

MOJCA: Ne, ne, Vid. Ne popuščaj!

VID: To presneto vreme me bije v oči. Kar naprej.

MOJCA: Ja. Takšno je kot spomladi... Vzemij cigareto. Kar vse. Ni mi dobro, če kadim...

VID: Saj.

MOJCA: To je hudo, ker ne znam nič povedati.

VID: Ni treba.

MOJCA: Ti pa zmeraj terjaš odgovor... Začelo se je skrito. Kot rak. Potem se je razraslo. Oh, Vid...!

Mojca zadržuje jok, Vid gre k verandi.

VID: Zabavno je gledati, kako se svetlika tisti pesek tam spodaj. Kot bi vpil na pomoč. Z Marto sva se nekajkrat sprehajala po tem pesku. Čisto po romantično: na tem vrtu sva bila najbolj skrita...

MOJCA: Pa?

VID: Da sem se lahko smejal, sem pomislil na mamino solato. Kako skrbno jo neguje...

Tomažič vstopi. Gre k Vidu.

TOMAŽIČ: Videti sta čisto miroljubna. Hvala, Vid. Mama se je toliko pomirila, da ti bo lahko levite pela. Upam, da se boš dostojno branil.

Jerajeva vstopi.

Je že tu.

JERAJEVA: Da, tukaj sem. (*Gre po sobi mimo vseh.*) Družina je zbrana. Za zadnjo večerjo.

Zunaj večkrat ostro zazvoni zvonec. Slišijo se Maričini koraki. Dolga, dolga pauza. Vstopi najprej Mariča, za njo Jeraj.

MARIČA: Gospod... Gospod...

JERAJ: Prišel sem. (*Tišina. Jeraj stopi korak v sobo.*) Saj dovolite, da vstopim...

Z a s t o r

(Konec prihodnjič)

PUSTOLOVŠČINA

F r a n c e K o s m a č

1

Privezanega me imate.
Pustite vretenom,
naj se zavrtijo,
naj zdrsnejo vrvi
proti dnu s svojo težo.

Hočem videti in vedeti.

Duh morja vstaja
sredi mojega sanjskega sveta,
odet v zeleno srebro.
Njegova starost
ne pozna ne gub ne let —
le valovanje in šum daljav
in nemo, krhko prisotnost.

Morda srečam kristalno pečino
in v njej kot v ogledalu —
svetlo čelado svoje varnosti
in skozi umetne polivinile
prosojno telo resnice.

preveč imamo tabujev.
Družba ne more biti zdrava,
če ima preveč tabujev.
Zato je treba tabuje razbijati.
Vsevprek!
Pri razbijanju vsevprek včasih kdo udari mimo,
vendar je to še vedno bolje,
kakor dovoliti tabujem,
da nam zagospodarijo.
Zato je treba tabuje razbijati.
Izgovor, da še ni čas za to,
je tudi tabu.
Vsevprek!

HISA NA ROBU MESTA

Mirko Zupančič

(Konec)

Tretje dejanje

V sobi so Tomažič, Vid in Mariča. Vse je isto kot prej, samo nered je popoln. Že več dni ni tu nihče pospravljaj.

MARIČA: Če ne bo konca te norišnice, bom šla. — Gospa sedi v svoji sobi in se ne premakne. Kar groza me je. Vsako uro pogledam k njej v strahu, če ni že mrtva. Mojca je v kuhinji, pijana. Poje parti-zanske pesmi. Vidva sta se zaprla sem. Gospod pa stoji na hodniku in se ne upa vstopiti. (*Tomažiču.*) Vsaj vi uredite to zmešnjavo.

TOMAŽIČ: Bom. Kar se bo dalo.

MARIČA: Prosim. (*Odide.*)

TOMAŽIČ: Torej?

VID: Nič ne urejaj. Naj se stvari razvozlajo, kot se morajo. Tu ni pomoči.

TOMAŽIČ: Saj. Človek stoji ob strani, nemočen, in lahko samo opazuje. — Najraje bi kar precej odšel.

VID: Šla bova. Oba.

TOMAŽIČ: Si se z očetom že srečal?

VID: Toliko kot vsi drugi.

TOMAŽIČ: Pa?

VID: Srečanja ne bom iskal. Ravno tako se ne bom skrival.

TOMAŽIČ: Kako je vstopil, kako nas je pogledal. In tisti njegov: — prišel sem. — Navajen sem marsičesa, to pa me je streslo.

VID: Tudi mene.

TOMAŽIČ: Tvojih let sem bil, ko sem ga spoznal. Jaz sem ga pripeljal k nam. Čudno...

VID: Kaj?

TOMAŽIČ: Takrat se je začelo plesti med njim in tvojo materjo.

VID: Ja?

TOMAŽIČ: Spominjam se detajlov. Nekaterih podrobnosti.

VID: Prepozno, stric.

TOMAŽIČ: A ja. Pozabil sem.

Zunaj se sliši Mojčin glas in Mariča, ki Mojco miri.

MOJCA: Pustite me! Pustite me pri miru! Požvižgam se na sosede. Židovi naše hiše so debeli. Preveč so debeli. Iz njih bi lahko naredili pet hiš!

Vid in Tomažič gledata v vrata. Molčita.

VID: Hudič!

TOMAŽIČ: Nisem vedel, da Mojca popiva.

VID: Samo zdaj. Trenutno.

TOMAŽIČ: V sobi ima celo kolekcijo steklenic.

VID: Opomogla si bo.

TOMAŽIČ: Nismo vsi ljudje enaki. Ne pozabi!

VID: Saj, saj. — Ko so pa takšne žalostne usode tako prekleto nujne. Eden omaga, da lahko stopi na njegovo mesto drugi. Vse to, kar se dogaja z Mojco, je hudo. Zelo hudo. Pa bo življenje sploh kdaj brez povoženih ljudi? Brez žrtvovanih? Bo človeštvu kdaj uspelo vsaj približno natančno vzdržati ravnovesje med tem, kar kdo daje, in tem, kar sprejema?

TOMAŽIČ: Z nenavadnimi idejami se ukvarjaš.

VID: Vem samo to, da se moramo neprestano opredeljevati za nekaj in zoper nekaj. V nekaj verjeti in drugo steptati v tla.

TOMAŽIČ: Morda.

VID: To spoznanje bi bilo najbrž nepraktično, če ne bi vsebovalo nedvoumnega ukaza.

TOMAŽIČ: In ta je?

VID: Vsakodnevni spopad s tistim, kar je v nas lenobnega, plesnivega, strahopetnega, prilagodljivega.

TOMAŽIČ: Nekaj mesecev lahko. Morda celo nekaj let. Potem začnejo delovati v človeku nekateri zakoni, ki plesnobo podpirajo. — Z drugimi besedami: tudi tebe bo enkrat polomilo.

VID (*je nervozen, kot da ni povsem siguren sebe*): Zato moram hiteti zdaj. Če čakaš, se nabere usedlina. V meni je že nekaj usedline, od prej. Hiteti moram, da se ne bo spremenila v rjo.

Zunaj se spet sliši Mojčino petje.

TOMAŽIČ: Grem k njej. Moram jo spraviti k sebi.

VID: Pojdi.

Tomažič odide. Vid nekaj časa stoji sredi sobe, nato se začne ukvarjati s kovčkom. Vstopi Jeraj.

JERA J: Motim?

VID: Prav nič. Sam sem.

JERA J: Čakal sem, da boš sam.

VID: Tako?

JERA J: Vsaj nekaj minut. Da se pogovoriva. — Nenavadni so občutki, ko je človek spet doma. Po dolgih letih.

VID: Verjamem. — Vesti ti še niso pretipali?

JERA J: Ne še. Rekli so, naj se spočijem, pozdravim.

VID: Kavalirji so. Tu ni kaj reči.

JERA J: Vseeno mi je. Samo da je za mano. Da je konec tistega življenja. Sédel bi.

VID: Izvóli. Pozabljaš, da si v svoji hiši. Tu lahko počneš, kar hočeš.

JERA J: Ne gre brez ironije?

VID: Poskusil bom.

JERA J (*po dolgem obotavljanju*): Kaj res zapuščaš... dom?

VID: Res.

JERA J: Nimam pravice vprašati zakaj. Vem.

VID: Ne bodi tako smešno ponižen. Če ti ne bom odgovoril, je to pač zato, ker bi bilo vsako govorjenje odveč. V moji odločitvi je nagnetenost življenja desetih let in še več.

JERA J: Saj.

VID: Navsezadnje tudi jaz tebe ne sprašujem, čemu si se vrnil. Pa ne zato, ker bi me popolnoma nič ne zanimala tvoja navzočnost v tej hiši, ampak zato, ker morava, če si že tu, govoriti o drugih stvareh. Ne o mojem odhodu in tvoji vrnitvi.

JERA J: Že med potjo, med vožnjo sem mislil največ nate. Ne vem, zakaj sem se prav najinega srečanja najbolj bal.

VID: Nisem ga jaz zahteval.

JERA J: Ti edini mi nisi segel v roke. Celo tvoja mati je to storila.

VID: Samo zaradi bontona.

JERA J: Iskal sem tvoje oči. Pa sem se prestrašil. Starejši si, kot bi smel biti.

VID: Pri nas je življenje naglo. Deset let za nekdanjih dvajset. Takšna je zdaj tarifa. — Tebi najbrž ne bo ostalo veliko.

JERAJ: Kruta je tvoja odkritost. Še hujši je mraz, ki gre od tebe. Veš, lažje bi mi bilo, če bi me oklofotal. Čutil bi vsaj jezo, prizadetost. Zdaj pa stojiš pred mano kot pred tujcem. Kot pred katerim koli kosom tega pohištva.

VID: Saj te niti ne poznam. Drugi so mi povedali, da si ti moj oče.

JERAJ: Še to.

VID: Tedaj ne moreš pričakovati od mene, da bi ti padel okoli vratu.

JERAJ: Tega nisem mislil. — Rad bi kaj razumel. Te dogodke okoli sebe. Vse to v hiši... Upal sem, da mi boš pomagal. Prav ti. Ne vem, zakaj sem mislil, da mi boš ravno ti pomagal.

VID: Predolgo si bil iz igre, da bi se lahko zdaj vključil vanjo.

JERAJ: Rad bi pozabil.

VID: Nekje prav na začetku si pomagal zapletati stvari.

JERAJ: Tam tiči moja krivda, misliš.

VID: Tam je tvoj delež nesporen.

JERAJ: Krivda!

VID: Te ti ne bo nihče odvzel.

JERAJ: Vem.

VID: In če bi takšna možnost celo bila, si je ne želi.

JERAJ: Žal je ni.

VID: Če bi bila, pravim. Oropan bi bil zadnjega, kar te človeško še opredeljuje. Dvakrat se eno življenje ne da živeti. Tiste krščanske ideje o odpuščanju lahko olajšajo samo tvoje fizično bivanje. Bремена ti ne morejo odvzeti. In prav je tako.

JERAJ: Naglo sodiš.

VID: Nočem biti sodnik in nimam časa za to. Več kot dovolj imam opravka s seboj.

JERAJ: Trd si, Vid. Trd.

VID: To imam po mami. Kljub vsemu se ni dala zlomiti. Ljudje s hrbtenico, pa naj bo kakršna koli, samo da ni iz voska, so mi všeč.

Tišina. Vid si prižiga cigareto.

JERAJ: Ponudi mi cigareto. Dolgo že nisem kadil domačih.

VID: Izvoli.

JERAJ: Saj pravzaprav ne bi smel. Pljuča, veš. Menda imam načeta. — No, nič hudega. Tale dim jim ne bo škodil.

VID (*mu prižge*): Kakor veš.

JERAJ: Staknil sem jo v pristanišču, ko sem nakladal vreče. Priložnostno delo. Vreče so bile težke, jaz pa ... saj veš, kako je bilo včasih z mano.

Jeraj ogleduje svoje roke.

VID: Ne vem. Takrat sem bil še v plenicah.

JERAJ: V pernicah.

VID: Za tistih nekaj nezavednih let, ki sem jih preležal, kot praviš, v pernicah, ti pač ne morem biti hvaležen.

JERAJ: Hotel sem samo povedati, kako je bilo z mano. Spal sem zelo malo. Po drvarnicah in dvoriščih. Več sem pil kot jedel. Nazadnje tudi delati nisem mogel več. — Veš, da sem nazadnje celo kradel.

Vid ga gleda in molči.

Da, kradel. To je bilo zadnje ponižanje.

VID: Verjamem.

Jeraj hoče še nekaj reči. Ko vidi Vidove sive oči, se premisli.

JERAJ: Pravzaprav sem hotel povedati samo to. — No, hvala za potrpljenje.

Jeraj hoče oditi. Vid ga ustavi, ko je že ob vratih.

VID: Kaj boš zdaj?

JERAJ: Najprej moram urediti z oblastmi.

VID: Misliš, da boš sedel?

JERAJ: Ne poznam vaših zakonov. Tam so pravili vse mogoče. Pa ni res. Bili so ljubeznivi z menoj. Za dolgo me najbrž ne bodo zaprli. Nikoli se nisem ukvarjal s politikom.

VID: Pač pa z denarjem.

JERAJ: Hotel sem, da bi bilo vam dobro.

Zdaj Vidu ni do tega, da bi končal. Jeraj opazi njegovo namero.

Nisva še na koncu. Prav imaš. Kar vprašaj.

VID: Mi lahko razkriješ tisti poslednji nagib, ki te je silil domov.

JERAJ (*premišljuje*): Težko.

VID (*se razvema*): Daj, pomagal ti bom.

JERAJ: No!

VID: Ali si se vrnil zaradi bede ali zaradi človeškega ponižanja?

JERAJ: Drugo sledi prvemu.

VID: Če bi bil tam bogat, če bi imel vse, kar si imel nekoč — bi se vrnil?

JERAJ (*ogleduje ogorek cigarete*): Ne vem. Morda se ne bi vrnil.

VID: Hvala za odkritost.

JERAJ: Vrni mi jo.

VID: Tedaj bi se upal živeti še naprej s krivdo, ki bi te tu in tam vznemirila v obliki spomina na tvojo nekdanjo družino. Ker ne bi čutil bede, ne bi razmišljal o vrednosti svojih dejanj.

JERA J: Nikar, Vid.

VID: Vidiš, celo tvoja zavest o krivdi je povezana s tvojimi prebavnimi organi.

JERA J: Tako spet ni. Nisem si upal nazaj. Prav zaradi krivde. Zaradi vas, ker sem vam storil zlo. Lakota in bolezen sta bili močnejši od strahu.

VID: Tako, ja.

JERA J: Si zadovoljen?

VID: Sem. — Veš, da ti ne zamerim tega, da si nas pustil in jo popihal. Navsezadnje gre vsak za svojim hotenjem.

JERA J: Ampak?

VID: To, da si slabič. To, da si reva. Moj oče je čisto navadna reva.

Jeraj dolgo gleda Vida, ki se ukvarja s prvim predmetom, ki mu je prišel v roke.

JERA J: Kar udari. Do kraja.

VID: Drugi so me prisilili, da sem mislil nate. Vsa ta leta si me spremljal kot senca. Sin človeka, ki se je med vojno eksponiral in se je po vojni pridružil emigrantom. Prijetno, kajne? Mojca je imela svoje partizanske zasluge, jaz sem imel svoja, komaj preživeta otroška leta. Moja edina zasluga si bil ti.

JERA J: Zlega ti nisem hotel. Nikoli.

VID: Vse bi ti odpustil. Prav vse. Razmišljal sem in skušal dojeti vzroke, ki so te silili v takšno dejanje. Toda vedno sem se ustavil pred enim samim odgovorom. Da si slabič in nič več. Zdaj mi je to do kraja jasno.

JERA J: Potemtakem sem storil še poslednjo napako?

VID: Da.

JERA J: Ne bi se smel vrniti?

VID: Tako ne. S takimi motivi ne. Pravičnejše bi bilo, da bi ostal tam. Zaključil bi življenje, kot si ga živel.

JERA J: Še si v tistih letih, ko ne čutiš potrebe, da bi kaj razumel. Da bi razumel vsaj trpljenje, ki je zmeraj večje od dolga. Potem bi morda čisto malo odpustil. — No, kljub vsemu, hvala.

VID: Še je nekaj silnejšega od razumevanja. Čakal sem na ta pogovor, da boš vedel. Želel sem si ga z obupom poslednjega, trhlega upanja. Prav je, da sva se srečala. Zdaj vem, da ni mogoče... po vsem tem...

JERA J: Ne razumem te prav.

VID: Boš že še.

Vstopita Mojca in Tomažič.

MOJCA: Tukaj sta. Izgubljeni oče in pobegli sin. Nekaj muzealnega je v tej prispodobi. A ne, stric?

TOMAŽIČ: Kar precéj.

MOJCA: Človek je snob in bo snob ostal. — Tudi ti, moj bratec, čeprav gledaš, kot bi te pravkar stresli iz osjega gnezda.

VID: Morda imaš celo prav.

MOJCA: Jaz pa nisem snob. Vidiš, to je tisto.

TOMAŽIČ: Čuj...!

MOJCA: Nisem. Zato ne znam več živeti. (*Vidu.*) Veš, da ti zavidam.

VID: Kaj?

MOJCA: Za tvojega očeta.

Jeraj gleda povsem zmedeno. Tomažič miri Mojco.

TOMAŽIČ: Pusti to. Bosta že pozneje.

MOJCA: Kar zdajle bova. Oče, tvoj sin ima zares vražjo srečo...

VID: Povej do konca.

MOJCA: Nak. Ne bom!

VID: Povej!

MOJCA: Da bi? — Prav, pa bom. Če bi bil tvoj oče ostal doma in če ne bi bil počel tega, kar je počel, bi bil ti zdajle na sredi poti k solidni karieri. Recimo, da bi bil bodoči inženir. Poznal bi vse vijake. Z zavezanimi očmi. To je bistvo, veš: z zavezanimi očmi. Prav nič ne bi videl. — Zdaj pa si z očetovo pomočjo in s pomočjo nekaterih vijug v našem rodovniku na cesti. Zdaj vidiš. Gledaš sicer grdo, a vseeno vidiš. To je dobro.

TOMAŽIČ: Greva, Mojca. Zdaj...

MOJCA: Nič ne greva. — Jaz sem čisto malo notri, on je že ves zunaj. Pa bo prišel spet noter, jaz bom ostala za zmeraj zunaj. — Zapičena logika.

VID: Niti ne.

MOJCA: Ti me razumeš, bratec. Tale dva pa ne... Poleg tega ni moških cip. So samo ženske... Oče, si tam zunaj kdaj srečal kakšno cipo? Povej, kakšna je.

JERAJ: Prizanesi mi s tem.

MOJCA (*plane*): Nič ne bom prizanašala. Mene to zanima. Povej, kakšne so cipe!

Jeraj proseče gleda Vida in Tomažiča.

JERAJ: Hčerka...

MOJCA: Hčerka. (*Se umiri.*) Lepo se to sliši, a ne? Hčerka. — Nekdo te boža in te ljubkuje: Mojčica, kako si pridna. Ná konjička, ki

zadaj piska. Fiju, fiju, fiju... Ná rdeč pa plav sončnik. Da te ne bo preveč žgalo, da ne bo v očeh mrknil sijaj. In ná ključ. Zapri se in zakleni. Da te ne bo kdo žalil, zdaj ko mene ni doma.

Vid naredi ostro kretnjo.

Te grize? Nisi tako miren, kot kažeš. Tebe so samo brcnili. Mene pa so žalili. Žalili!

TOMAŽIČ: Kdo vendar?

MOJCA (*plane*): Tisti človek. Vrgel me je skozi vrata in zavpil za menoj, da sem navadna cipa. Tisti, ki zdaj kupčuje s krvjo fantov z našega vrta. Tisti, ki mu je na trebuhu zrastel žulj od samega žrtja. Tisti me je vprašal, če sem se v hosti navadila cipariti.

TOMAŽIČ: Mojca, rotim te...

MOJCA (*vpije*): Cipa, cipa, cipa!

Vid močno prime Mojco za zapestje in jo prisili, da sede.

VID: Ne kriči! Ne smeš se ponižati, razumeš? Ne smeš zgubiti ponosa.

MOJCA: Zakaj ne? Mi lahko poveš zakaj?

VID: Povedal ti bom. Samo ne smeš, to je tako zelo važno.

MOJCA: Kakopak. Gospod gre. Zapušča nas. Njega čaka tam zunaj lepa in zvesta ljubica! Jaz pa naj živim tukaj s to razvalino, ki se ji pravi moj oče, in z materjo, ki jo bo zadela kap, ko bo zvedela, kako je z mano.

Jerajeva je vstopila že prej in je slišala Mojčin izbruh.

JERAJEVA: Ne bo me kap, ne. Vsi skupaj mislite, da sem slepa. Bedaki. — Pa nobenega vpitja. Vsaj v sobi hočem imeti mir, če ste me že od tukaj izrinili.

MOJCA: Veseli smo, mama. Kadar je človek vesel, si mora dati duška.

JERAJEVA: Vidim. Od samega veselja se boste kmalu pobili.

MOJCA: Mama, daj konjak! Kam si skrila konjak?

JERAJEVA: Pijana si.

MOJCA: Preklete si v zmoti. — Pili bomo ljubezni na čast. Te je v naši domovini obilo. Celo preveč, bi rekla. Tudi ti boš srknil požirek, a ne, oče?

JERAJ: Če bi se dalo napraviti bolj mirno. Mislim, da ima moja žena prav.

JERAJEVA: Žena?

JERAJ: No, oprostí...

Vid hoče nekaj reči očetu. Pa se premisli in udari s pestjo po mizi.

MOJCA: Nič, Vid. Nič. Vse zastonj. Sama siromaščina.

VID: Ne veš, kaj mislim.

MOJCA: Pa še kako dobro. Še si upal. Zdaj se ti je zamajalo. Zadnje.

VID: Hudič!

Mojca plane v histeričen smeh. Nato odpre predal v mizi in divje brska po njem. V rokah se ji zasveti revolver.

MOJCA (Vidu): Ná.

VID: Kaj bom s tem?

MOJCA: Moj je. Spravila sem ga za spomin. Streljaj zdaj, vse po vrsti.

VID: Ne nori!

Mojca: Streljaj, no. Bodi mož, ne figa!

TOMAŽIČ: Mojca!

MOJCA: Streljaj, no, če te prosim. Postreli vso to gnilobo. Začni kar z mano.

Med govorjenjem Mojca nevarno opleta z revolverjem. Vid plane k njej. Še zaveda se ne, kdaj njegova roka počí po Mojčinem licu. Strga ji revolver in ga vrže skozi okno. Tišina. Mojca se umiri.

MOJCA: Pa na mamin vrt. Vso solato boš uničil.

Mojca tiho joka. Bolj zase kot za druge.

Bojiš se streljanja. Jaz se ga nisem bala.

VID (Jerajevi): Daj ji konjak!

JERAJEVA: Dovolj ga ima.

VID: Konjak!

JERAJEVA (vrže ključ na mizo): Nate! Zastrupite se!

Vid odpre omaro. Prevrže nekaj kozarcev in postavi steklenico s konjakom na mizo.

VID: Na. Daj si duška.

MOJCA: Ne bom. Zdaj ne bom... Jaz... sploh ne vem, kaj je z mano... Nič ne vem... Ne zameri, Vid.

VID: Že prav.

MOJCA: Preziraš me.

VID: Ne. Ti si najmanj kriva. Ostal sem delj, kot sem mislil, prav zaradi tebe. Ves čas sem čutil, da nisva še vsega izgovorila. Zdaj ti lahko povem. Drži se. Izvlekla se boš. Ti si moralno čista.

MOJCA: Misliš? — Pa ti? O sebi ne govoriš.

VID: Moja naloga je pravzaprav končana. Bil sem nekakšna kislina, ki je razkrajala gnilobo in odpirala pokrove njenega smradu. Mislim, da je bilo tako prav.

JERAJ (*ustavi Vida*): Sin!

VID: Nikar, oče, nikar. Tele minute so bile grozljive. Nekaj grenkega imam v ustih. Rad bi se tega znebil.

JERAJ: Prav.

VID: Še kaj?

JERAJ: Veliko terjaš, Vid. Več, kot sem kdajkoli v življenju zmogel. Poskusil bom to uresničiti... Ne znam natančno povedati... Že dolgo ne znam več razodevati svojih misli. — Srečno.

Jeraj odide.

TOMAŽIČ: Strah me je.

VID: Res?

TOMAŽIČ: Zdaj smo tam, kjer razum ni več prisoten.

VID: Zdaj smo tam, stric, kjer kompromis ni več prisoten.

MOJCA: Vid, ne! Molči! Saj ne bodo ničesar razumeli. Pojdi čimprej stran. Pojdi, pojdi.

VID: Potrpi. Minuto še potrpi.

TOMAŽIČ (*izzivalno*): Torej, Vid?

JERAJEVA: Kar dajta! Še vidva se požrita!

VID: Ti nisi zagrešil ničesar. Nisi očeta silil v beg in nisi mu tega branil. Ti si samo modro razsojal. Ti si nadvse amorfen nič! Zato pa je tvoja udeležba v tem svetu samo zunanja, lažna. Kako, hudiča, da tega nisem že prej videl. Ti neprestano živiš v prijateljstvu z zakonitostmi, juridičnimi predpisi in še z nekaterimi čustvi družinske solidarnosti.

TOMAŽIČ: Zares ne čutim potrebe, da bi se branil. Nekaj drugega je. Ti si prepotenten, Vid. Nekorekten in neurejen. Ti še dolgo ne boš doumel dialektike. In ne boš znal »modro razsojati«.

VID: Ne šari s temi pojmi. Dialektika je samo še formalna igra. Pomoč starim penzionistom in tistim, ki bi radi oblast.

JERAJEVA: Bedak!

VID: Točno, mama, bedak. Danes zjutraj sem sedel pri frizerju. Poslušal sem ljudi, kako dialektično, vsak zase, opravičujejo svoje biva-nje. Dialektika, ki je bila nekoč orožje zoper laž, nasilje, revščino in brezup, se lahko hitro spremeni v nesmisel.

MOJCA: Ja, ja. Menda te razumem. Prejle se je peljal po cesti avto. S trobentami, signali in veliko reklamo. Ljudje so ga gledali, kar tako iz navade, in niso vedeli zakaj. — Zares sem tisti hip pomislila na absurd.

TOMAŽIČ: Mojca, ti gledaš pojave, kot so. Zato ker vidiš povsod ljudi in z normalnimi človeškimi možgani sodiš o teh pojavih. To je dobro. V tebi je še vera, v Vidu je ni več.

VID: Ponarejaš, stric, ponarejaš. Iščeš najvarnejši izhod.

TOMAŽIČ: Misliš?

VID: Države, oblasti in ideologije zahtevajo od nas samo pokorščino in vero. Ne dopuščajo naše udeležbe v igri, ki jo igrajo oni. — Takšna je tudi tvoja misel, kajne?

TOMAŽIČ: Ves čas.

VID: Zato je tisto o veri laž. Edina resnica zate je — varnost.

TOMAŽIČ: Če je logika zločin, potem se zares raje ukvarjam z majhnimi človeškimi težavami. Mislim tudi, da bi bilo za človeštvo nasploh bolj varno, če se ne bi kar naprej puntalo.

VID: Človek se ne upira zaradi veselja, pač pa zato, ker ga v to silijo oblastniki in takšni kompromisarji, kot si ti.

TOMAŽIČ: Hvala.

VID: Vsi bi radi živeli varno. Tudi jaz. A tale hip je varnost še laž. Videz. Zbal sem se tiste lažne varnosti, ki sili človeka v komodnost zasebnega stanovanja, v denar, v izmišljeno in kramarsko moralo. V tisto samozadovoljstvo, ko je človek resničen samo še navzven in bi mirne duše moril, če to ne bi ogrožalo njegove varnosti. — Tega me je postalo strah. Moj strah je drugačen od tvojega, stric!

Na vrtnu se sliši strel. Za hip so vsi tiho. Nihče si ne upa pogledati skozi okno. Mojca in Vid strmita drug v drugega.

MOJCA: Vid!

VID: Ja!

MOJCA: Poglej, kaj je tam spodaj.

VID: Tvoj zarjaveli revolver.

MOJCA: Saj...

VID: Misliš...?

TOMAŽIČ: Ustrelil je...

JERAJEVA (*kot da je zdaj planilo na dan vse zatajevano in zadržano*): Kar naj ustrelil!

TOMAŽIČ: Ne smeš. Kljub vsemu ne smeš...

JERAJEVA: Vsi smete, samo jaz ne smem! Jaz naj molčim, gledam, prenašam te hudičeve martrarije. Vi si boste že kako pomagali. Vsak po svoje. Pa jaz? — O krivdi ste govorili, o ponižanju in žalitvah. Kdo pa je bil večkrat in huje žaljen kot jaz! Kajpak. Stara Jerajevka, prikazen iz prejšnjega stoletja. Ta sploh ni več zanimiva. Ta samo še vegetira. Kar z bičem po njej! Voli so vendar zato tukaj, da jih pretepamo. — Človek pa humanizem pa revolucije pa upori! Šale, ljubčki, to so samo šale, ki si jih človeštvo izmišlja za svojo zabavo. — Vid gre menda v svet razglašat in prodajat svoje nove ideje. Nič prida ne bo iz

njih, ker niso prekuhane tu notri, v srcu. To vam povem jaz, stara Jerajevka. — Mojca bo rodila. Kar naj! Kar bo rodila, bo slabo, ker je človek sprijen. Tako do konca sprijen, da mu ni več pomoči.

MOJCA: Mama, jenjaj!

JERAJEVA: Meni je zdaj popolnoma vseeno, s kom si se spečala. Kar rodi, rodi! Delala bom za sto otrok, če hočeš. Pa samo kot stroj, ker je pač treba delati. Ljubezni ni v meni nič. Izsesali ste mi jo vi, do kraja. Rada sem vas imela. Pa kako rada. Zdaj ste me oropali vsega. Kar pojdite! Ne potrebujem nikogar več. Sama bom s temi zidovi. Sama bom v tej hiši.

Mariča priteče.

MARIČA: Gospod, gospod...

JERAJEVA (*dolgo molči*): Mrtev je, vem.

MARIČA: Ustrelil se je. Prav pod tem oknom. Ne vem, kje je dobil orožje...

Molk... Nekdo se mora odločiti prvi.

JERAJEVA: Jaz grem k njemu. Še zmeraj sem njegova žena.

MARIČA: In jaz, gospa. Trideset let sem v tej hiši. Imam pravico, da sem z vami.

JERAJEVA: Greva, Mariča. Greva.

Odideta.

TOMAŽIČ: Takšen je konec.

MOJCA: Stric, ne zdaj!

TOMAŽIČ: Si mislil tudi na to, Vid?

VID (*Tomažiču*): Pojdi dol.

Tomažič odide.

MOJCA: Zdaj sva sama.

VID: Sama nad mrličem.

MOJCA: Te boli?

VID: Boli!

MOJCA: Bil je najin oče.

VID: Rad bi si dopovedal tole: Smrt sploh ni važna. Važna so naša dejanja in važne so naše odločitve.

MOJCA: Ti bo uspelo?

VID (*komaj premaguje polom*): Ko bi vsaj. Zdajle ti ne znam povedati. Zdajle sem samo sin. Človeček. Zdajle bi se rad zjokal...

MOJCA: Nihče ne more brez krivde v življenje. Tudi ti ne. — Pojdi zdaj, Vid. Čimprej. In nič ne glej dol na vrt, ne glej tistega svetlika-jočega se peska.

K o n e c